

DION KHRYSOSTOMOS'UN KRALLIK SÖYLEVLERİNDE «İDEAL» KRAL TASVİRİ THE PORTRAYAL OF THE IDEAL KING IN DIO CHRYSOSTOM'S KINGSHIP ORATIONS

AYŞE YAKUT*

Öz: Bu makalede, Dion Khryostomos'un İmparator Traianus'a ithaf ederek oluşturduğu krallık söylevlerinde (Περὶ βασιλείας; *or.* 1-4) sunduğu «ideal» kral tasviri incelenmektedir. Hatip, krallık söylevlerinde bir yandan, bir kralın sahip olması gereken erdemlere ve uzak durması gereken erdemsizliklere yoğunlaşırken; bir yandan da şiir, müzik, felsefe ve hitabet gibi kültürel kazanımlardan beslenme ve giyinme gibi temel hususlara dek uzanan özel bir eğitim ve yaşam önerisi sunar. Ayrıca, «ideal» krala özgü temel erdemlerden biri olarak gördüğü dostluk konusu üzerinde de durur. Hatip bu söylevlerinde, hem Hellen bilgeliği çerçevesinde yönetimin iyileşmesi ve kötüye gitmemesi adına, Roma imparatorunu muhatap alan ideolojik bir yaklaşım sergiler; hem de ismini zikretmeden Domitianus ve Traianus'un sahip olduğu niteliklere atıfta bulunarak onların kişiliklerine ayna tutar. Böylece, hatibin «ideal» kral tasviri incelendiğinde, Traianus ideolojisi ve adı geçen imparatorlarla ilgili duygu ve düşünceleri ortaya çıkmış olur.

Anahtar Kelimeler: Dion Khryostomos • Krallık Söylevleri • Traianus • Domitianus • İdeal Kral • Tiran

Abstract: This article examines the literary portrayal of the ideal king in Dio Chrysostom's kingship orations (Περὶ βασιλείας; *or.* 1-4), which were dedicated to Emperor Trajan. The orator, on the one hand, focuses on the inner qualities of a king on the level of virtues and vices. He, on the other hand, offers a specific educational programme ranging from cultural achievements in poetry, music, philosophy and oratory to basic human needs, such as nutrition and clothing. And he puts emphasis on friendship as a royal virtue. In his kingship orations, Dio Chrysostom takes an ideological approach to the Roman emperor in accordance with the standards of the Greek wisdom and aims to improve the Roman government and prevent the moral corruption of the emperor; he also mirrors Domitian's and Trajan's characters with some implicit references to their qualities. In this way, when the description of the ideal king is examined Dio's Trajanic ideology and his feelings and sentiments about the mentioned emperors are revealed.

Keywords: Dio Chrysostom • Kingship Orations • Trajan • Domitian • Ideal King • Tyrant

Söylevlerin Tarihlendirilmesi, İzlenesi ve Kapsamı

Roma İmparatorluk Çağı Hellen Edebiyatı'nın en verimli hatip ve düşünürlerinden biri olan Dion Khryostomos'un «ideal» kral tasvirine geçmeden önce, bu husustaki düşüncelerini paylaştığı ve bu makalenin de ana kaynağı olan krallık söylevlerine (*or.* 1-4) ilişkin genel bilgiler vermek yerinde olacaktır:

Domitianus'un MS 96 yılındaki ölümünü takiben yönetimin değişmesiyle birlikte sürgünü sona eren ve ardından Nerva'nın yanına gidecekken zorlu bir hastalığa yakalandığı için bu fırsatı kaçıran Dion Khryostomos (*or.* 45. 2), MS 100 yılında Roma'ya gitmek üzere yola çıkan elçi heyetine katılmış ve Traianus'u etkilemeyi başararak kenti Prusa için, meclis üye sayısına en az yüz üyenin daha eklenmesi (*or.* 45. 7) ve kentin eyaletin adli işler merkezi (*conventus*) olması (*or.* 40. 33) ayrıcalığı elde etmiştir. Dion Khryostomos, Roma'ya bu gidişinde ayrıca, İmparator Traianus'un huzurunda

* Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Bölümü, Yunan Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Ankara. ☎ 0000-0001-9448-463X | asonmez@ankara.edu.tr

«Krallık Üzerine I» (*or.* 1: Περὶ βασιλείας α´) adlı söylevini vermiş olmalıdır¹. Bu söylev içeriği bakımından şu şekilde kesitlenebilir: 1-10: Dion kendisini, Aleksandros'u etkilemeyi başaran müzisyen Timotheos ile kıyaslar ve kendisinin de sözleriyle imparatoru etkilemeye çalışacağını ifade eder; 11-36: Bir kralın erdem ve erdemsizliklerinden hareketle «ideal» kralın tasvirine yoğunlaşır; 37-48: İlk kral ve en büyük yönetici olan Zeus'tan bahsederek, kralların güç ve yetkilerini Zeus'tan aldıklarını belirtir ve kralların ona öykünmeye çalışmalarının gerekliliği üzerinde durur; 49-58: Bir zamanlar kendi sürgünü sırasında Elisli ya da Arkadialı kâhin bir kadınla tanışma öyküsünü anlatır; 59-84: Bu kâhin kadının kendisine anlattığı Herakles söylencesini aktarır.

Dion'un, «Krallık Üzerine II» (*or.* 2: Περὶ βασιλείας β´) adlı söylevi, Philippos ve oğlu Aleksandros arasında «Homeros» ve «krallık» üzerine geçen hayali bir diyalogdur. Baba-oğul arasında geçen bu konuşma bir sefer dönüşünü takiben eve dönüş yolunda, Pieria'daki Dion'da Musalar'a kurban sunarken ve Olympia Şenlikleri'ni kutlarken gerçekleşmiştir (*or.* 2. 2). H. von Arnim'in (1898, 407) İkinci Dacia Savaşı'ndan hemen önceye (MS 104) tarihlendirdiği söylevin kesin bir tarihlendirilmesi yapılamamakla beraber, Dion'un diğer söylevleriyle aynı döneme ait olduğu ve Traianus'un yönetiminin başlarında oluşturulduğu düşünülmektedir². Söylevin Traianus huzurunda verilip verilmediği belli değildir; ancak, söylevde Traianus'un hayran olduğu Aleksandros'un yüceltilmesi ve krallık üzerine yapılan tartışmalar, bu söylevin Traianus için oluşturulmuş olduğunu açıkça göstermektedir³. Söylev iki ana bölüme ayrılabilir: 1-64: Dion, Aleksandros'un ağzından, Homeros'un şiiirlerinin tüm dünyaya hükmetmek isteyen bir kral için uygunluğu ve gerekliliği üzerine yoğunlaşır; bir kralın hitabet, felsefe ve müzikle olan ilişkisine değinir; 65-79: Dion, yine Aleksandros'un ağzından, Homeros'un boğa benzetmesi yoluyla yaptığı kral tasvirini kullanarak, bir kral ve tiran arasındaki farkları anlatır.

«Krallık Üzerine III» (*or.* 3: Περὶ βασιλείας γ´) adlı söylevin bir imparatorun huzurunda verildiği ve bu imparatorun Traianus olduğu düşünülmektedir⁴. H. von Arnim (1898, 405) söylevi 18 Eylül 103 veya 104'te Traianus'un doğum gününe tarihlendirse de söylev için kesin bir tarih vermek zordur⁵. Ancak, söylevin diğer krallık söylevleriyle paralellğine bakıldığında, Traianus'un yönetiminin başlarında oluşturulduğu ve dört krallık söyleviden sonuncusu olduğu kabul edilmektedir⁶. Söylev içeriği bakımından şu şekilde bölümlenebilir: 1-11: Dion, Traianus'a bir *encomium* niteliğinde giriş yapar; 12-24: Kendisinin imparatora dalkavukluk yapmadığını savunur; 25-41: Dion, «ideal» kralın nasıl olması gerektiğini ve bu kralın, krallıktan uzak bir yöneticiden ne farkı olduğunu göstermeye çalışır; bunu yaparken de Sokrates'in söylemlerinden yararlanır; 42-50: Hatip, üç tür yönetim biçimini ve bunların yozlaşmış hâlini irdeleyerek en sonunda, kendi zamanındaki yönetim şeklini yüceltir; 51-61: «İdeal» kralın niteliklerinden bahseder; 62-85: Örneklerle, yönetme işinin zorluğu ve ehemmiyeti üzerinde durur; hatibin burada verdiği örneklerden en çarpıcı olanı, güneşin yönetme gücü sayesinde evreni nasıl mükemmel bir düzende tuttuğunu anlattığı kesitlerdir; bu anlatının ar-

¹ ἡγεμόνα: Dion Chrys. *or.* 1. 5; ἀνδρὶ καρτερῷ πλείστης ἀρχοντι χώρας καὶ ἀνθρώπων (= pek çok toprağa ve insana hükmeden çok güçlü bir adam): *or.* 1. 56; Jones 1978, 53; 118; 136; 138; Sheppard 1984, 172; Moles 1990, 301; 333 vd.

² Moles 1990, 361.

³ Jones 1978, 119.

⁴ ὁ γενναῖε αὐτοκράτορ: Dion Chrys. *or.* 3. 2; bk. Moles 1984.

⁵ Jones 1978, 119.

⁶ Moles 1990, 361.

dından «ideal» kralın zorluklara katlanmayı bilmesine ve çalışmayı sevmesine değinir; 86-122: Dion, ideal kralın dostlara sahip olmasının gerekliliği ve önemi hususunda detaylı bir anlatım sergiler; 123-127: Uzunca bir dostluk anlatısından sonra, tekrar «ideal» kralın niteliklerinden söz eder; 128-132: «İdeal» kralın dost seçimi konusunu daha da genişletir; 133-138: Bazı etkinliklerin kralın ruhuna zarar verdiğini, bazı etkinliklerin de onu geliştirdiğini düşündüğünden, bir kralın boş zaman etkinliklerinden kısaca bahseder.

Dion, «Krallık Üzerine IV» (*or.* 4: Περὶ βασιλείας δ') adlı söylevinde Aleksandros ve kynik filozof Diogenes arasında geçen hayalî bir diyalogu aktarır. Söylevin tarihlendirilmesi oldukça karışıktır: Bazı araştırmacılar bu söylevde Dion'un Aleksandros'un doğu seferlerine gösterdiği karşıt tutumundan hareketle, onun Traianus'un Parth savaşları politikasını dolaylı yoldan eleştirdiğini düşünmüşler⁷ ve söylevi diğer krallık söylevlerinden daha geç bir tarihe, *ca.* 115'e yerleştirmişlerdir. Ancak, söylevin diğer krallık söylevleriyle bağlantısı dikkate alındığında, diğerlerine yakın bir tarihte oluşturulmuş olma ihtimali daha güçlüdür. Ayrıca, Dion'un Aleksandros örneğini kullanması ve Aleksandros'un «en büyük kral olma» tutkusuna eleştirel yaklaşımından yola çıkarak, bu söylevi oluşturmaktaki amacının «Traianus'u eleştirmek» olduğunu söylemek çok makul görünmemektedir⁸. Bu durumda söylevi *ca.* 115'e tarihlendirmek kaçınılmaz değildir. Dion'un İmparator Traianus'un Aleksandros hayranlığını (*Alexandri imitatio*) bilerek böyle bir söylev oluşturduğuna şüphe yoktur⁹. Söylevin izlencesi şöyledir: 1-10: Dion kısa bir giriş yaptıktan sonra, Aleksandros ve Diogenes'in karakterlerindeki farklılıkları tasvir eder; 11-15: Diogenes'i görmek ve onunla konuşmak isteyen Aleksandros, Korinthos'a Diogenes'i ziyarete gider; 16-78: Aleksandros ve Diogenes arasındaki diyalog başlar; Diogenes, Aleksandros'un *en iyi kral nasıl olunur?* ve *krallık sanatı nereden öğrenilebilir?* sorularını yanıtlamaya çalışır; bu kesitlerde en dikkat çekici olan, Dareios'u alt ettikten sonra, gelmiş geçmiş en büyük kral olacağını düşünen Aleksandros'un tüm dünyayı yönetme tutkusu ve hırslıdır. Diogenes, *şan kölesi* (δοῦλον ὄντα τῆς δόξης; *or.* 4. 60) olarak adlandırdığı Aleksandros'u bu hırslıdan vazgeçirmeye çalışır; 79-139: Diogenes, bilge bir akıl hocası edasıyla Aleksandros'a yol gösterir; bilge ve iyi insanların ruhunun iyi, kötü insanların ruhunun ise kötü olduğunu söyler; ardından kötü ruha özgü üç tür yaşam şeklini açıklar: Lüks düşkün bir yaşam, haz düşkün bir yaşam ve şan tutkusuyla dolu hırslı bir yaşam.

Dion Khryosostomos'un, birinci ve üçüncü krallık söylevlerini (*or.* 1 ve 3) Traianus'un huzurunda ona seslenerek verdiği; ikinci ve dördüncü krallık söylevlerini (*or.* 2 ve 4) ise, Traianus'a seslenmeden, ancak imparator için kurguladığı hayalî bir diyalogu aktararak verdiği kabul görmektedir¹⁰. Dion'un krallık söylevlerinde kullandığı ana karakterler şunlardır: Birinci krallık söylevinde (*or.* 1) Elisli ya da Arkadialı kâhin bir kadın, Aleksandros, müzisyen Timotheos ve Herakles; ikinci krallık söylevinde (*or.* 2) Philippos ve oğlu Aleksandros; üçüncü krallık söylevinde (*or.* 3) Sokrates; dördüncü krallık söylevinde (*or.* 4) Aleksandros ve kynik Diogenes.

Dion Khryosostomos'un, krallık söylevlerinde (*or.* 1-4) yansıttığı «ideal» kral tasvirine bakıldığın-

⁷ Momigliano 1969, 265.

⁸ Jones 1978, 121.

⁹ Moles 1983, 253.

¹⁰ Whitmarsh 2001, 187 vd. genel görüşe katılmayarak, krallık söylevlerinin imparatorun huzurunda okunduğuna dair bir kanıt bulunmadığını, Dion'un imparatora hitap ettiği kesitlerin de «kurmaca» olduğunu ifade eder; ancak yine de, bu söylevlerde anlatıcının muhatabının Traianus olduğunu kabul eder.

da, bu hususta özgün bir düşünür olmadığı, kökeni Arkaik Hellen düşününe kadar uzanan değerleri yeniden kullandığı görülmektedir¹¹. Ancak hatibin, bu çalışmada inceleyeceğimiz krallık söylevlerinde özellikle Platoncu, stoacı¹² ve kynik¹³ felsefeyi özümseydiği ve bu öğretileri Roma dünyasına uyarlayarak İmparator Traianus'u ahlaki açıdan «eğitmek» için kullandığı açıktır¹⁴. Burada Dion'un kendine vazife bildiği *paideia* misyonu oldukça önemlidir¹⁵. Hatibin tahta çıkmış bir Roma imparatorunu «eğitme» eylemi, yeni imparatora gerçek bir *princeps*'te «olması» ve «olmaması gereken» nitelikleri izah etmek ve böylece onu «iyileştirmek», başka bir deyişle yozlaşmasını önlemekten ibarettir. Bu amaçla oluşturulmuş krallık söylevleri, bir yöneticinin karakter ve davranışlarındaki kusurlarını düzeltmeyi hedefleyen «felsefi/ahlaki» bir yönerge dir.

Dion'un krallık söylevleri, yalnızca felsefi bir yönerge olmakla da kalmaz; aynı zamanda, yaşadığı dönemin imparatorları Domitianus ve Traianus'un karakteri, doğası ve yönetici kimliğiyle ilgili değerlerle dolu bir «dış» kaynak niteliğindedir. Kendisi, Domitianus tarafından sürgün edilmiş (*or.* 13. 1; 45. 1), Nerva tarafından geri çağırılmış, ancak hastalığı nedeniyle «eski bir dost» olarak adlandırıldığı imparatorun yanına gidememiş (*or.* 45. 2) ve daha sonra Roma'ya geldiği elçi heyetiyle birlikte Traianus tarafından hoş karşılanmış (*or.* 40. 15; 45. 3) biri olarak, bu imparatorların zamanındaki Roma atmosferini yakından solumuş bir isimdir. Değinileri, genellikle imparatorların isimleri zikredilmeden, dolaylı yoldan yapılan eleştiri ya da övgüler şeklindedir¹⁶. Ancak, çoğunlukla eleştirilerinin hedefinin Domitianus, övgülerinin hedefinin ise Traianus olduğu anlaşılmaktadır¹⁷. İmparatorların isimlerinin verilmemesinin bir nedeni, Dion'un *nefret uyandıran bir tiran* (τύραννος ἐχθρός; *or.* 40. 12) olarak adlandırdığı Domitianus'un ardından tahta çıkan *princeps* konusunda, uyarılarının ve önerilerinin yeni imparator tarafından nasıl karşılanacağını bilemediğinden çekimsiz kalışı olabilir. Belki, hatip hem temkinli davranmayı tercih ettiğinden, hem de «tiran» ve «kral» kavramlarını bireysel bir düzlemden toplumsal bir düzleme taşıyarak, bu kavramlara özgü davranışları genel geçer kılmak istediği için imparator isimlerini zikretmekten kaçınmıştır.

Hatibin «ideal» krala atfettiği niteliklerin bazıları, aynı zamanda Traianus'un karakteri ve yönetici kimliğini çağrıştıran beyanlardır; bu beyanların *encomium* niteliğinde olduğu kabul görmektedir. Bu bağlamda Dion'un krallık söylevlerinde, özellikle de *or.* 1 ve 3'te Traianus'a yaklaşımıyla Plinius'un MS 100 yılında oluşturduğu *Panegyricus*'undaki yaklaşımı arasında büyük bir fark olmadığı düşünülmektedir¹⁸. Ancak, Dion'un söylemleri Plinius'un *Panegyricus*'u gibi bir *actio gratiarum* (= *şükran sunma*) olmadığından baştan sona övgü ve Traianus propagandası niteliğinde değildir. Zira,

¹¹ MÖ IV. yüzyılda İsokrates'le başlayan ve Geç Antikçağ'da da devam eden «ideal» krala özgü erdemlerin yazınsal bir tür olarak kaleme alınma geleneği hakkında bilgi için bk. Noreña 2011, 37-100. Dion Khrysostomos öncesinde «krallık» motifini konu edinen antik yazarlar ve bunlarla ilgili genel bibliyografya için bk. Whitmarsh 2001, 181 vd., dn. 3; Klooster – Van den Berg 2018, 1-5. Özellikle Hellenistik Dönem edebiyatında περί βασιλείας hakkında kapsamlı bilgi için bk. Murray 1971.

¹² Bu konuda bk. Höistad 1948, 190-193.

¹³ Bu konuda bk. Höistad 1948, 150-222; Moles 1983, 265-277; 1995, 155 vd.

¹⁴ Dion krallık söylevlerinde *symbolos* «danışman/akıl hocası» (Whitmarsh 2001, 182) ya da «eğitici» (Whitmarsh 2001, 201, dn. 80) rolündedir.

¹⁵ Dion Khrysostomos ve *paideia* için bk. Whitmarsh 1998.

¹⁶ ἐσχηματισμένος λόγος = *figuratus sermo* ya da *figurata oratio*; bu anlatım tekniği için bk. Pernot 2015.

¹⁷ Jones 1978, 118 vd.; Moles 1990, 305.

¹⁸ Lepper 1948, 193; Fears 1977, 154-158; Jones 1978, 117-120.

Plinius Traianus'la yakın temasta bulunan Romalı bir aristokratken, Dion yerel siyasette aktif olan, memleketi Prusa'nın iyiliği için elinden geleni yapmaya çaba gösteren ve verdiği söylevlerle Hellenliği canlı tutmaya çalışan «vatansever»¹⁹ bir Hellen entelektüelidir. Dolayısıyla söylevlerinde, sadece Traianus'u memnun etmek gibi bir amacı olduğu kabul edilemez.

Dion'un amacı, Plinius'un yaptığı gibi Traianus'u salt övgü yoluyla memnun etmek değil, imparatorun doğasında takdir edilmeye layık bulduğu bir erdemi yücelterek ya da onu her daim iyi olması yönünde yüreklendirerek, bu hususta yapması gerekenler konusunda ona yol göstermektir. Hatip birinci krallık söylevinin girişinde sözlerinin krallara layık olması gerektiğini vurgulama nedenini izah ederken, aslında böyle bir amacı olduğunu hissettirir: *Sanıyorum, [sözlerim] cesur ve yasalara saygılı bir önder olmayı isteyen, ayrıca cesarete ve doğruluk duygusuna fazlasıyla ihtiyaç duyan birine hitap ediyor (or. 1. 5)*. Bu ifadede kullanılan βούλομαι (*istemek*) ve δέομαι (*ihtiyaç duymak*) sözcükleri, Dion'un gözünde Traianus'un -en azından birinci krallık söylevini verdiği zaman- henüz «ideal» kral olmadığını, ancak «ideal» kral olma yolunda ilerleyen bir yönetici olduğunu göstermektedir²⁰. Traianus'un «ideal» kral olma yolunda ilerlemesine yardımcı olacak kişi ise, Dion'un kendisidir: *Yalnızca sağduyulu ve bilge kişilerin sözleri kusursuz ve mükemmel bir kılavuzdur, uysal ve erdemli bir doğanın yardımcısıdır, tüm erdeme teşvik eden ve doğru bir şekilde yol gösterendir (or. 1. 8)*. Buradan anlaşılan, Dion'un söylevi mükemmel bir *kılavuz* (ἡγεμών), *yardımcı* (βοηθός), bütün erdemlere *teşvik eden* (παραμυθούμενος) ve doğru bir şekilde *yol gösterendir* (ἄγων); Traianus ise, *uysal ve erdemli bir doğanın* (εὐπειθής καὶ ἀγαθὴ φύσις) sahibidir. Anlaşılan Dion'un söylevi Traianus'u yüreklendirecek, erdemlerini tamamlayacak ve onu ahlaki ya da ruhsal bir yolculuğa çıkaracaktır²¹.

Dion'un or. 1. 65'te anlattığı hikâyede, Herakles'e Zeus tarafından Hermes'in gönderilme nedenini açıkladığı yerde, amacı daha açık bir şekilde anlaşılır:

[Zeus] *Herakles'in haz ve çıkar peşinde olmadan -pek çokları bunlar yüzünden hükümdarlık etmeyi arzular- hükümdarlık etmeyi istediğini ve pek çok insana pek çok iyilik yapabileceğini görünce, onun soylu bir doğaya sahip olduğunu bilse de içinde ölümlü bir yan taşıdığını düşünerek, Hermes'i gönderdi. Çünkü, aşırılığın ve ölçsüzlüğün insanlar arasında pek çok kötü örneğinin olduğunu ve birçok kişinin düzgün karakterde birini, bu kişi istemediği halde, kendi doğasının ve eğiliminin dışına çıkardığını biliyordu.*

Bu pasajdan yola çıkarak, Dion Khrystosmos'un krallık söylevlerinde «ideal» kral tasviri boyunca derinlemesine ele aldığı öğretiler yoluyla, «soylu» bir doğaya sahip olsa da nihayetinde bir «ölümlü» olan Traianus'a yol göstermeye ve onun doğasını korumaya çalıştığı söylenebilir²².

Dion Khrystosmos'un krallık söylevleri birincil olarak, kendisinin de or. 3. 25'te ifade ettiği gibi, *ideal bir kral nasıl olmalıdır? ve bu kralın, kralmış gibi davranan, ama gerçekte hâkimiyetten ve kralıktan uzak olan bir yöneticiden ne farkı vardır?* gibi sorulara yanıt vermeye çalışır. Nihayetinde sıra-

¹⁹ Veyne 1999, 514, dn. 10. İkinci Sofistler'de göze çarpan «Hellenlik» vurgusuna (Swain 1996, 411) paralel olarak, Dion Khrystosmos'un söylevlerinde Hellenliği canlı tutmaya çalıştığına dair bk. Swain 1996, 219-225; Veyne 1999; Madsen 2009.

²⁰ Moles 1990, 306 vd.

²¹ Moles 1990, 308.

²² Moles 1990, 325.

dan bir kralın değil, «ideal», «iyi» ve «gerçek» bir kralın tasviri ortaya çıkar²³. Bu tasvirin iskeletini büyük çoğunlukla Homeros, Platon/Sokrates ve Diogenes gibi düşünürlerin öğretileri oluşturur. Hatibin amacı, önce imparatorun içsel ve dışsal erdemlerini iyileştirmek, sonra Roma imparatorluk yönetimini kusursuzlaştırmaktır. Çünkü Dion, kynik *paideia*'nın özünü oluşturan ἄρχειν ἑαυτοῦ = ἄρχειν ἀνθρώπων (*kendini yönetmek = insanlığı yönetmek*) düşüncesini benimsemiş²⁴ ve bu yolda Traianus'un kılavuzu olmak istemiştir. Şimdi, Dion'un «ideal» kral tasvirini belli başlıklar altında sınıflandırarak anlamaya ve anlamlandırmaya çalışacağız:

Krallığın Tanrısal Boyutu/Tanrı-Kral Ayrımı

Dion Khrysostomos krallık üzerine oluşturduğu dört söylevinde de «krallık» makamının tanrısal boyutunu ve kralların tanrılardan sonra gelen en önemli yöneticiler olduklarını vurgular. Hatibe göre, *en yüce* ve *ilk kral* Zeus'tur²⁵; iyi krallar, krallık yetkisini Zeus'tan almışlardır²⁶. Zeus tarafından atanan ve Zeus'a ilişkin sıfatlarla anılan «ideal» kral, Zeus'un yasasına ve düzenine göre bir düzen kurmak ve hüküm sürmek zorundadır (*or.* 1. 45). Dolayısıyla gerçek bir kral, hatip tarafından şu isimlerle anılır: *Zeus'un beslediği*²⁷, *aklı Zeus'a benzeyen*²⁸, *Zeus'un dostu* (Δίφιλος; *or.* 4. 41), *Zeus'un oğlu*²⁹, *Zeus'un öğrencisi*³⁰ ve *Zeus'un öykünücüsü*³¹. Gerçek bir kralın bu isimlerle anılmasının sebebi ise, Zeus'un şu sıfatlarıyla ilgilidir: İlgi ve sevecenliğinden ötürü *Baba* (Πατήρ), yasayı ve ortak yararı gözetmesinden dolayı *Kentlerin Koruyucusu* (Πολιεύς), tüm insanları bir araya getirdiği ve birbirlerine dost kılmak istediği, hiç kimseyi hiç kimsenin düşmanı yapmak istemediği için *Dostluk Tanrısı* (Φίλιος) ve *Yoldaşları Koruyan* (Ἐταρείος), ihtiyaç durumunda olanların sesini duyduğu ve bunlara karşı merhametli olduğu için *Yakarıcıların Koruyucusu* (Ἰκέσιος), kötülüklerden kurtardığı için *Sığınanların Tanrısı* (Φύξιος), yabancıları görmezden gelmediği ve insanların hiçbirini yabancı saymadığı için *Konukseverlik Tanrısı* (Ξένιος), fakirlik ve yoksunluğu değil kazanç ve bolluğu bahsettği için *Bereketi Koruyan* (Κτήσιος) ve *Bolluk Tanrısı* (Ἐπικάρπιος) (*or.* 1. 39-41; 12. 75-77). Tanrı-kral Zeus'un tüm bu *epithet*'leri, tanrının bizzat kendisi tarafından atanan «ideal» kral'ın da sahip olduğu ya da sahip olması gereken temel niteliklerdir. Bu kralın, hükümdarlığını sürdürmesi, iyi talihe ve mutlu sona ulaşması, yönetimi boyunca Zeus'a öykünmesine ve Zeus'un bu niteliklerini özümsemesine bağlıdır (*or.* 1. 44-46; 2. 75-76).

Yukarıdaki tüm ifadelerden anlaşılabilir ki; kralların krallık güçlerinin ayakta kalmasının, Zeus'a gösterdikleri uyum ve sadakatle ilişkilendirilmesi ve krallığın tanrısal bir emanet olarak sunulması, krallık gücünün kötüye kullanılmasını önlemek için uyarıcı bir güç unsuru olarak kullanılmıştır. Dahası, Dion'un söylevlerinde vurguladığı tanrı-kral Zeus ile onun tarafından atanan ve hükümdarlığı süresince ona öykünen «ideal» kral ayrımında, tanrısal gücün egemenliği altında olan

²³ χρηστός βασιλεύς; Dion Chrys. *or.* 1. 11; 33; 3. 9; 25; ἀγαθός βασιλεύς; *or.* 1. 36; 3. 118; 135; βασιλεύς τῶ ὄντι; *or.* 2. 69; βασιλεύς ἀληθῶς; *or.* 3. 40; τῆ ἀληθείᾳ βασιλεύς; *or.* 1. 15.

²⁴ Bk. Dion Chrys. *or.* 62. 1.

²⁵ μέγιστος καὶ πρῶτος βασιλεύς καὶ ἄρχων; Dion Chrys. *or.* 1. 37; 2. 72.

²⁶ Dion Chrys. *or.* 1. 12; 45; 67; 73; 84; 2. 72; 3. 8; 51; 55; 62; 4. 21; 27; 31; 38; bk. Hom. *Il.* 2. 205-206.

²⁷ Διοτρεφής; Dion Chrys. *or.* 1. 38; 4. 41; 53. 11; bk. Hom. *Il.* 2. 196.

²⁸ Διὰ τὴν βουλήν ὅμοιος; Dion Chrys. *or.* 1. 38; bk. Hom. *Il.* 2. 169; ayrıca bk. Dion Chrys. *or.* 53. 11.

²⁹ Διὸς υἱός; Dion Chrys. *or.* 4. 21; Διὸς παῖς; Dion Chrys. *or.* 4. 27.

³⁰ Διὸς μαθητής; Dion Chrys. *or.* 1. 38; 53. 11.

³¹ Διὸς ζηλωτής; Dion Chrys. *or.* 1. 38; bk. Muson. 8. 14.

bir düzene ve Zeus tarafından yetkilendirilmiş kralın bu düzendeki konumuna gönderme yaptığı açık bir şekilde hissedilmektedir³².

Ayrıca, «ideal» kralın Zeus'a öykünmesi gerektiğinin yanı sıra, bütün tanrılara karşı saygılı bir tutum içinde olması gerektiği de sık sık vurgulanır: Bu kral, tanrıları kendisinin efendileri ve yöneticileri olarak görür³³; her şeyden önce tanrıları önemser ve tanrısal olanı onurlandırır³⁴; tanrılardan sonra insanlara önem verir³⁵; tanrıların gönlünü alır (τοὺς θεοὺς ἰλάσκεσθαι: *or.* 2. 34); kendinden üstün olan tanrıların izinden gider ve onları onurlandırır (*or.* 2. 72); ilkin ve en çok tanrısal olana saygı gösterir (*or.* 3. 51); güzel işlerle ve adaletli eylemlerle tanrıları onurlandırır (*or.* 3. 52); tanrıya itaat eder (*or.* 3. 55). Bu nedenledir ki, «ideal» kral, θεοφιλῆς yani *tanrıların sevdiği*dir (*or.* 1. 43; 3. 51). Dion Khryssostomos'un tanrıların krallardan daha üstün olduklarını vurgulaması ve tanrıları kralların *efendisi* (δεσπότης) ve *yöneticisi* (ἄρχων) olarak adlandırması anlamlıdır. Hatibin bu söylemleri, Roma imparatorunun üstünde olan bir gücün varlığına yapılan vurgudur³⁶.

Dion Khryssostomos krallık yetkisini bahşeden yüce kral olarak sunduğu Zeus'un yanı sıra, Traianus'a hem «ideal» kral adaylarının rol modeli olarak, hem de yeryüzünden tiranları temizleyen örnek kral olarak Herakles'i sunar. Dion'un birinci krallık söylevinde tüm ayrıntılarıyla Traianus'a aktardığı Herakles söylencesi (*or.* 1. 59-84) bunun en güzel örneğidir. Söylencenin öz üsudur: Herakles'in doğası yönetmeye uygun olsa bile, Zeus temkinli davranır ve Hermes'i göndererek Herakles'ten bir seçim yapmasını ister (*or.* 1. 65). Bunun üzerine Hermes, Herakles'i yüksekçe bir dağın tepesine götürür; bu tepe aşağıdan bakıldığında tekmiş gibi görünür, ancak, aslında iki tanedir; bu tepelerden biri kral Zeus'un kutsalı, *krallık tepesidir* (βασιλείος ἄκρα), diğeri ise *tiranlık tepesidir* (τυραννική) (*or.* 1. 66-67). Herakles'e önce krallık tepesi gösterilir: Bu tepede parlak bir tahtta oturan, güzel ve görkemli bir kadın vardır; bu kadın beyaz bir elbise içindedir; elinde altından ya da gümüşten olmayan, ancak bunlardan daha parlak ve temiz bir asa taşımaktadır; görünüşü parlak ve kutsaldır (*or.* 1. 70-71). Bu kadının adı, *Kral Zeus'un soyundan gelme kutlu tanrıça krallık'tır* (μακαρία δαίμων βασιλεία: *or.* 1. 73). Krallığın sağ elinde *adalet* (δική) vardır; onun yanında *iyi düzen* (εὐνομία), *barış* (εἰρήνη), kendisine ayrıca *doğru mantık* (λόγος ὀρθός), *danışman* (σύμβουλος) ve *yardımcı* (πάρεδρος) da denilen *yasa* (νόμος) bulunmaktadır (*or.* 1. 74-75). Bunların ardından Herakles'e tiranlık tepesi gösterilir: Bu tepe pek çok kişinin arzuladığı ve uğruna cinayetler işlediği, oğulların babalarına, babaların oğullarına, kardeşlerin kardeşlerine suikast düzenlediği yerdir (*or.* 1. 76). Burada her şey düzensizlik içindedir; her şey kibir, gösteriş ve aşırılık göstergesidir; pek çok asa, *tiara* ve şerit bulunmaktadır (*or.* 1. 79). Gururlu görünmek için, huzuruna gelenlerin yüzüne bakmaz; onları hor görür ve herkeste nefret uyandırır (*or.* 1. 80). Tiranlığın yanında da bir grup kadın bulunur: *Zalimlik* (ἰσότης), *küstahlık* (ὑβρις), *yasasızlık* (ἀνομία) ve *karmaşa* (στάσις) (*or.* 1. 82). Kendisine Hermes tarafından gösterilen bu iki tepeyi dikkatle izleyen Herakles, seçimini krallıktan yana kullanır (*or.* 1. 83). Bu seçim üzerine Zeus, tüm insan soyunu yönetmesi için Herakles'e güvenir. Herakles de tiranlığı ortadan kaldırarak krallığı korur; zalim ve kötü insanları cezalandırır. Böy-

³² Moles 1990, 318.

³³ ...δεσπότης αὐτοῦ καὶ ἄρχοντας νομιζόντα ἐκείνους...: Dion Chrys. *or.* 2. 72.

³⁴ ἔστι δὴ πρῶτον μὲν θεῶν ἐπιμελῆς καὶ τὸ δαμόνιον προτιμῶν: Dion Chrys. *or.* 1. 15.

³⁵ μετὰ δὲ τοὺς θεοὺς ἀνθρώπων ἐπιμελεῖται: Dion Chrys. *or.* 1. 17.

³⁶ Moles 1990, 356.

lece *yeryüzünün ve insanoğlunun kurtarıcısı* (τῆς γῆς καὶ τῶν ἀνθρώπων Σωτήρ) olur³⁷.

Öncelikle belirtmek gerekir ki, bu hikâye «tanrısalsal» bir kurgu içinde işlenmiştir. Nitekim Dion, Traianus'a aktardığı bu hikâyenin girişinde (or. 1. 49-58), yaptığı işin tanrısalsal boyutuna sık sık değinir: Kendisi bu hikâyeyi, sürgünü sırasında *tanrısalsal bir kaderle* (οὐκ ἄνευ θείας τύχης; or. 1. 55) geldiği yerde (Herakles'in kutsal alanı; or. 1. 54), Elisli ya da Arkadialı kâhin bir kadından öğrenmiştir (or. 1. 49). Anlattığı hikâye *kutsaldır* (ἱερὸς μῦθος; or. 1. 49). Bu hikâyeyi duyduğu kadın, kehanet yeteneğini tanrıların anasından alan bir kâhindir (or. 1. 54; 57). Ayrıca bu hikâyenin Dion tarafından Traianus'a anlatılması, kâhin kadın aracılığıyla dile getirilmiş bir «tanrı buyruğu»dur (οὐκ ἄνευ θείας τε βουλήσεως; or. 1. 57), «yazgı»dır:

*Bir gün pek çok toprağa ve insana hükmeden çok güçlü bir adamla karşılaşacaksın; birileri seni boş konuşan bir gezgin olarak görüp hor görmeye yeltense bile, bu hikâyeyi ona anlatmaktan çekinme*³⁸.

Görüldüğü üzere, Dion, yukarıda ana hatlarıyla özetlediğimiz Herakles'in seçimi konulu söylenceyi Traianus'a anlatmadan önce, bunu imparatora anlatmanın kendisine verilen tanrısalsal bir görev olduğunu vurgular. Dion'un, söylenceyi kutsal (ἱερὸς μῦθος; or. 1. 49) olarak nitelendirmesinin iki nedeni olabilir: Birincisi, söylencenin ana fikrinin, yani Herakles'in krallığı tercih ederek tiranlığı yıkmaya ve *yeryüzünün ve insanoğlunun kurtarıcısı* olması, Traianus'un zihnine iyice yerleşmelidir. İkincisi, Traianus tanrısalsal yolla atandığını unutmamalı ve ona göre davranmalıdır³⁹.

Herakles'in Dion tarafından prototip olarak seçilme⁴⁰ nedenine gelince: Herakles, *tiranları yeryüzünden temizleyen* «ideal» kraldır⁴¹. «İdeal» kral olmasının yanı sıra Herakles, Traianus için özel yeri olan bir kahramandır⁴². Ancak Herakles'in seçilmesinin bir başka nedeni de pek çok insana hükmetmek isteyen Herakles'in, soylu doğasına rağmen, içinde «ölümlü» bir parça taşımasıdır⁴³. Herakles'in krallığının Zeus tarafından hemen onaylanmaması ve öncesinde Hermes tarafından bir yolculuğa çıkarılarak krallık ve tiranlık arasındaki farkların detaylı bir şekilde gösterilmesi ve bunlar arasında bir seçim yapmaya zorlanması bundandır. Dion Khrysostomos da Traianus'a aktardığı bu hikâyeyle -Hermes'in rolünü üstlenerek⁴⁴ - soylu bir doğaya sahip olmasına rağmen, nihayetinde bir «ölümlü» olan imparatora krallık ile tiranlık arasındaki farkları göstererek, yönetimi süresince krallığın temel unsurları olan *adalet, düzen, barış* ve *yasayı* korumasını temenni etmiş olmalıdır.

Ayrıca, seçimi sonucunda Zeus tarafından kral olarak atanan ve kibirli tiranları yok ederek insanlığın kurtarıcısı olan Herakles (or. 1. 84), Domitianus'un getirdiği «tiranlılığı» ortadan kaldıran ve insanlığın kurtarıcısı olan Traianus'la örtüşür⁴⁵. Bu noktada kâhin kadının Herakles söylencesini

³⁷ Dion Chrys. or. 1. 84. Bu söylence, MÖ V. yüzyılda sofist Prodikos'un, Herakles'in *erdem* (ἀρετή) yoluna mı yoksa *erdemsizlik* (κακία) yoluna mı yöneleceği konusundaki seçimini anlattığı hikâyenin başarılı bir uyarlamasıdır; bk. Ksen. *mem.* 2. 1. 21-34.

³⁸ Dion Chrys. or. 1. 56.

³⁹ Traianus'un imparatorluğunun kehanet yoluyla önceden bildirildiğine dair bk. Dion Chrys. or. 45. 4.

⁴⁰ Jones 1978, 117.

⁴¹ Bu *exemplum*'un çoğu kez kullanıldığına dair bk. Dion Chrys. or. 5. 21; Sen. *Herc. f.* 936; Plut. *Lyk.* 30. 2.

⁴² Bowersock 1973, 194; Jones 1978, 117; Moles 1983, 270; 1990, 323.

⁴³ Moles 1990, 325; bk. Dion Chrys. or. 1. 65.

⁴⁴ Moles 1990, 325.

⁴⁵ Moles 1990, 330.

anlatmaya başlamadan önce Dion'a bildirdiği kehanetini hatırlamakta fayda vardır: *Bu gezginlik ve sıkıntılar senin için de diğer insanlar için de çok uzun sürmeyecek* (or. 1. 55). Bu ifadeden Traianus'un, Domitianus tarafından sürgüne gönderilen Dion'un⁴⁶ ve Domitianus'un zulmüne uğramış tüm insanların kurtarıcısı olacağı anlaşılmaktadır⁴⁷.

Öte yandan, söylencede Herakles'in Traianus'u temsil ettiği sahnelerin yanı sıra, Traianus'tan daha üstün bir güç olduğu da vurgulanır⁴⁸: *Sen kral olduğun sürece, Herakles sana yardımcı olur ve yönetiminin koruyucusu olur* (or. 1. 84). Bu ifadeden anlaşılan, Herakles'in Traianus'a olan üstünlüğüdür. Traianus ise, Herakles'in izinden gitmesi tavsiye edilen, «ideal» kral adayıdır. Ayrıca, Dion krallık söylevlerinin hiçbirinde Traianus'un bir «tanrı» olduğunu ya da olacağını ifade etmez; Zeus'u örnek model, Herakles'i ise kralların koruyucusu olarak sunarken, imparatorun bunlarla özdeşleştirilmesine dair bir değinisi bulunmamaktadır⁴⁹. Başka bir söylevinde, Traianus'a hitap ettiği şu sözlerle de tanrı ve kral/imparator arasındaki sınırı çizer:

*İmparatorum, senin kesinlikle kutlu bir adam olduğunu, tanrılardan sonra en büyük güce sahip olduğunu ve onu en güzel şekilde kullandığını dile getiriyorum*⁵⁰.

Buradan anlaşılan da, Dion için Traianus'un bir tanrı olmadığı ve ölümlü bir doğaya sahip olduğu, ancak sıradan bir ölümlü de değil, *kutlu* (μακάριος) bir ölümlü olduğudur⁵¹. Ancak ölümlü birinin tanrı olarak görülmesine genel olarak sıcak bakmayan Dion'un⁵², bu düşüncesinin yalnızca bir ölümlünün tanrılaştırılmasıyla mı sınırlı olduğu ya da İmparator Kültü kurumunun arkasındaki düşüncenin tamamıyla mı ilgili olduğunu anlamak zordur. Yine de Dion'un bir yandan Traianus'u bazı açılardan Herakles'e benzetirken, bir yandan da Traianus'tan Herakles gibi olmasını beklediği söylenebilir.

Krala Özgü Erdemlere/Erdemsizliklere İlişkin İçsel Nitelikler

Dion Khrysostomos «ideal» kralın sahip olması gereken erdemleri, kimi zaman, o kralın sahip olmaması gereken erdemsizliklere değinerek ifade eder⁵³. Hatip, bu tasvirini dolaylı yoldan Domitianus-Traianus karşıtlığı çerçevesinde gerçekleştirirken, «ideal» krala özgü olan ve olmayan tutumlar bir arada sunulmuş olur:

Bu kral kendini akılsızlık, küstahlık, kibir ve her türlü yasadışığa verip bunlara kapılarak ahlaksızlık yapmaz ya da aşırıya kaçmaz; tüm gücün kendinde olmasından dolayı ruhu öfkeyle, acıyla, korkuyla, hazla ve türlü türlü arzularla sarsılmaz. Aksine, dikkatini elinden geldiğince kendine ve yönetimi altındakilere verir; gerçekten halkların kılavuzu ve çobanı olur; birinin dediği gibi, “ziyafet çeken” ya da “ziyafete koşan” kişi olmaz. O, dinlenmek için vakti olmadığını düşünerek tüm gece boyunca uyumak bile istemez... Kötü, ahlaksız ve para düşkünü olan biri ne kendinin ne de başkalarının yöneticisi ve hükümdarı

⁴⁶ Dion Chrys. or. 1. 50; 13. 1; 40. 12.

⁴⁷ Moles 1990, 322.

⁴⁸ Moles 1990, 331.

⁴⁹ Bowersock 1973, 193.

⁵⁰ Dion Chrys. or. 3. 3-4.

⁵¹ μακάριος ile aynı kökten gelen μακάρι'ın tanrılara özgü bir sıfat olarak kullanıldığına dair bk. Hom. *Il.* 1. 339.

⁵² Hatibin bu görüşü için bk. Dion Chrys. or. 32. 50.

⁵³ Moles 1990, 313.

*olabilir; Hellen-barbar, kadın-erkek herkes aksini iddia etse bile, böyle bir adam hiçbir zaman kral olamaz. Hatta, ona sadece insanlar hayranlık duyup itaat etmekle kalmasa, gökyüzündeki kuşlar, dağlardaki vahşi hayvanlar da en az insanlar kadar itaat etse ve denileni yerine getirirse bile, bu kişi kral olamaz*⁵⁴.

«İdeal» kralın uzak durması gereken erdemsizlikler yoluyla, sahip olması gereken erdemlerin dile getirildiği bu kesitte, aynı zamanda Domitianus'un eleştirilmesi yoluyla Traianus'un övüldüğü açıktır⁵⁵. Bir kralın uzak durması gereken erdemsizlikler, -ἄνοια, ὕβρις, ὑπερηφάνια, ἀνομία- ve bir krala yakışmayacak olan sıfatlar -πονηρός, ἀκόλαστος, φιλοχρήματος- ismi zikredilmeden Domitianus'un niteliklerini ve Domitianus'a atfedilen sıfatları çağrıştırmaktadır. Buradan anlaşılan, Dion Khrystostomos'un «ideal» kralı «Domitianus gibi olmayan»dır; o halde Traianus, Domitianus gibi olmamalıdır. Çünkü hatibe göre, eğer Traianus, Domitianus gibi olursa sadece insanlar değil, gökteki kuşlar ve dağdaki hayvanlar bile ona itaat etse de gerçek bir kral olamayacaktır.

Dion'a göre «ideal» kral, önce tanrılara sonra insanlara önem verir; herkesle ilgilenir; halkına faydalı ve yararlı olmaya çalışır; bu sebeple de yönettiği kişiler tarafından sevilir (or. 1. 17-19). Lüks ve haz düşkünlüğü yoktur; hazların insanı dayanıksız kıldığını bildiğinden çalışmaya düşkündür (or. 1. 21). Askerlerine *silah arkadaşlarım* diye seslenir; *yurttaşların ve yönetilenlerin babası* sıfatını hak eder; kendine *efendi* denilmesinden hoşlanmaz (or. 1. 22). Tüm insanlık için krallık yaptığını düşünür; iyilik görmekten çok iyilik yapmaktan hoşlanır; iyilik konusunda cömerttir (or. 1. 23-24). Düşmanları ondan korkar; en yakınında olanlar en güvenli yerde olduklarını düşünürler; onun huzuruna çıkanları ne dehşet ne korku ele geçirir, aksine korkudan ziyade saygıyla karışık bir utanç duygusu kaplar (or. 1. 25). İçtenliği ve doğru sözlülüğü sever (or. 1. 26). Cengâverdir; ancak, savaşmaya değer bir şey kalmadığında bir o kadar da barışçıldır (or. 1. 27). Bu ifadelerden anlaşılan odur ki, Dion Khrystostomos'un «ideal» ve «iyi» kralı; en çok kendini düşünen, açgözlülüğü, lüks ve haz düşkünlüğüyle bilinen⁵⁶, kendine *tanrı* ve *efendi* denilmesinden hoşlanan⁵⁷, doğru sözlülükten değil yalalaklıktan memnun olan⁵⁸, zalimliği ve kibriyle nâm salmış⁵⁹ ve en yakınında olanlar da dâhil herkese korku salan Domitianus'un tam tersidir. Hatibin «gerçek» kralı; askerlerine *silah arkadaşlarım* diye seslenen, kendine *efendi* denilmesinden hoşlanmayan⁶⁰, çalışmaya olan düşkünlüğüyle bilinen ve *yurttaşların ve yönetilenlerin babası* sıfatını taşıyan⁶¹ Traianus'u çağırıştırır.

Dion, Domitianus (ideal olmayan) - Traianus (ideal olan) karşıtlığı düzleminde yaptığı «ideal» kral tasvirini yine aynı düzlemde, ancak bu sefer bir «boğa» benzetmesiyle sürdürür⁶²:

Vahşileşen ve zalim hâle gelen bir boğa doğaya karşı gelerek taşkın bir şekilde yönetim sürdürdüğünde, kendi sürüsünü küçümseyip ona zarar verdiğiğinde, öte yandan dışarıda suikast hazırlığında olanlara dokunmayıp zararsız kalabalığa karşı kendini korumaya geç-

⁵⁴ Dion Chrys. or. 1. 13-14.

⁵⁵ Jones 1978, 118.

⁵⁶ Suet. Dom. 4. 4; 12. 1.

⁵⁷ Suet. Dom. 13. 2; Mart. 5. 8; Cass. Dio 67. 5. 7.

⁵⁸ Tac. Agr. 42; Cass. Dio 67. 4.

⁵⁹ Suet. Dom. 10-11; Cass. Dio 67. 3.

⁶⁰ Mart. 10. 72; Plin. paneg. 2. 3.

⁶¹ Plin. paneg. 2. 3.

⁶² Krş. Hom. Il. 2. 480-483.

tiğinde, ortada hiçbir tehlike yokken kendini bir şey zannedip cesaretlendiğinde- bunu kâh keskin ve tehditkâr bir şekilde böğürerek, kâh kendisine karşı koyamayanı dik boy-nuzlarıyla hırpalayarak yapar- kendinden zayıfların ve savaşamayacak durumda olanla-rın üstünde güç gösterisi yaptığında, yaydığı korku ve şaşkınlıktan dolayı öküz sürüsünün rahat içinde otlamasına izin vermediğinde, işte o zaman sahipleri ve öküz çobanları bunu sürüyü yönetme konusunda işe yaramadığı ve faydalı olmadığı için öldürür ve ortadan kaldırırlar⁶³.

Öte yandan, peşindeki öküzlere ılımlı davranan, vahşi hayvanlara karşı ise cesur ve kor-kusuz olan, ulu, görkemli, sürüsünü korumak ve ona liderlik etmek için yeterli, aynı za-manda çobanlara itaat eden ve boyun eğen [bir boğanın] bedeni ağırlaşsa da yaşlılığının son noktasına dek [hayatta/sürüde kalmasına] izin verirler⁶⁴.

Tanrıların ve kralların yüce kralı, insanlar ile tanrıların ortak koruyucusu ve babası Zeus da aynı şeyi yapar. Eğer insanlardan biri, zorba, adaletsiz ve yasa tanımaz bir yönetici olursa, gücünü düşmanları üzerinde değil de kendi yönettikleri ve dostları üzerinde göste-rirse, hazlar konusunda doyumsuz ve para düşküniyse, çabuk kuşkuya kapılıyor ve öfke-lendiğinde acımasızlaşıyorsa, iftiraya meyilli ama doğruluğa kapalıysa, kötü ruhlu, hain, alçak, inatçı, kötülerini yüceltirken kendinden üstünleri kıskanan, eğitimden anlamayan, kendinden aşağı bir kazanım olduğunu düşündüğü için hiç kimseyi dost görmeyen ve saymayan biriyse Zeus onu uzaklaştırır ve ortadan kaldırır⁶⁵.

Yukarıda, or. 2. 73'te sözü edilen vahşi ve zalim boğa (χαλεπὸς καὶ ἄγριος ταῦρος) ve ölçüyü aşan (ἀσελγῶς) bir yönetim sergilediği için ortadan kaldırılan boğa tasviriyle Domitianus kastedilirken⁶⁶; or. 2. 74'te sözü edilen cesur (εὐψυχός), korkusuz (ἄφοβός), ulu (σεμνός), görkemli (μεγαλοπρεπής), sürüsünü korumak ve ona liderlik etmek için yeterli (δυνατὸς φυλάττειν καὶ προηγείσθαι τῆς ἀγέλης) boğa ise Traianus'u simgelemektedir⁶⁷. Or. 2. 75'te ise, yine Domitianus'u çağrıştıran erdemsizlikler mevcuttur; burada hem Domitianus'a eleştiri hem de Traianus'a bir uyarı söz konusudur: Traianus eğer sonradan doğru bildiği yoldan şaşar ve Domitianus gibi bir yönetici olursa, sonu da Domitia-nus gibi olacaktır⁶⁸.

Öte yandan Dion Khrystosomos'un, Traianus için kurguladığı krallık söylevlerinde imparatora sunduğu «ideal» kral tasvirini, Traianus'un erdemleri ve Domitianus'un erdemsizlikleriyle sınırla-madığı görülür⁶⁹. Hatip daha geniş bir pencereden bakarak, -Traianus için- bir kralın karakteri ve alışkanlıklarına ilişkin «olması gerekenler» ve «olmaması gerekenler» listesi çıkarır. Başka bir ifadey-

⁶³ Dion Chrys. or. 2. 73.

⁶⁴ Dion Chrys. or. 2. 74.

⁶⁵ Dion Chrys. or. 2. 75.

⁶⁶ Krş. Dion Chrys. or. 1. 84.

⁶⁷ Jones 1978, 119.

⁶⁸ Moles 1990, 346; krş. Dion Chrys. or. 1. 46: kaderine meydan okuyarak ölçüyü kaçıran Phaethon'un hazin so-nu; krş. Plat. *Phaidr.* 246a-249d.

⁶⁹ Domitianus'un olumsuz imajı ve *novum saeculum*'u (= yeni çağ) başlatan Traianus'un olumlu imajını zıtlık içinde vurgulamak, özellikle Traianus Dönemi edebiyatında, Domitianus'la lekelenmiş imparatorluk imajını düzeltmek ve yeniden yapılandırmak için kullanılmıştır; Whitmarsh 2001, 157 vd.; ayrıca dn. 94; bk. Plin. *pa-neg.* 53. 1.

le, Dion, erdem ve erdemsizlikleri karşılaştırmalı olarak sunar. Çünkü hatip kendisini Traianus'a gerçekleri (τάληθῆ) öğretecek yegâne kişi olarak görür (or. 4. 59).

Dion, Traianus'a öğretmeye çalıştığı «erdemler» çerçevesinde, bir kralın sahip olması gereken nitelikleri şöyle belirtir: Bir kral basit ve sade bir yaşam sürmelidir; yaptıklarıyla karakteri bakımından insancıl, ılımlı, adaletli, ulu ve cesur olduğunu kanıtlamalı; hayırseverlikten hoşlanmalıdır (or. 2. 26). Yasayı ve ortak yararı gözeten, tüm insanlığı birleştiren ve birbirine dost kılmak isteyen, kimseyi kimseye düşman etmeyen, ihtiyaç durumunda olanların sesini duyan ve bunlara merhamet gösteren, yabancıları görmezden gelmeyen, insanların hiçbirini yabancı saymayan olmalıdır (or. 1. 40-41). Adaletle hüküm sürmelidir (or. 1. 45). Sarayını gösterişli taşlarla değil, düşmanlardan alınan ganimet ve silahlarla süslemelidir (or. 2. 34-35). Tanrıların gönlünü almalı ve onları onurlandırmalıdır (or. 2. 34; 72; 3. 51-52). Gerektiğinde insanları zalim ve yasa tanımaz tiranlardan koruyarak onları kurtarmalıdır (or. 2. 71; 1. 84).

Dion'a göre «ideal» kral, devletini onurlandırır, korur ve ona ters düşen hiçbir şey yapmaz (or. 1. 43). Yönettiklerinin iyiliğini düşünür (or. 1. 12; 23; 24; 3. 7; 39). İyi niyetle ve özenle hüküm sürer; sürüsü için savaşır; zayıflara yardım eder (or. 2.69-70). Para ya da hazza değil, ilgi ve çabaya önem verir (or. 1. 21; 3. 123). Sıkıntıların sağlık, esenlik ve iyi bir şan getirdiğini, aşırılığın ise bunların tam tersi olan her şeyi getirdiğini bilir (or. 3. 83-84). Sahtekârlığı ve aldatmayı değil, içtenliği ve doğru sözlülüğü ister (or. 1. 26). Sağduyusu akılsızlara bile yardım etmeye yeterlidir; ölçülülüğü ölçsüzleri bile ölçülü kılar; adaleti, adil olmayanlara bile kendinden pay verir; cesareti, cesur olmayanları bile kurtarır (or. 3. 7). Kendi mutluluğunu başkalarıyla da paylaşır; yönetimi altındakilerin iyi durumda olduklarını gördüğünde mutlu olur (or. 3. 39).

«İdeal» kralın taşıması gereken niteliklerle ilişkili sıfatları şunlardır: *İnsancıl*⁷⁰, *ılımlı* (πρᾶος; or. 2. 26), *adaletli* (δικαίος; or. 1. 35; 2. 26; 3. 32; 4. 24), *ulu* (ὕψηλός; or. 2. 26), *cesur* (ἀνδρείος; or. 1. 5; 2. 26; 77; 3. 32; 4. 24), *yasalara saygılı* (νόμιμος; or. 1. 5; 43; 3. 39), *çalışmayı seven* (φιλόπονος; or. 1. 21; 34; 3. 85), *öngörülü* (εὐγνώμων; or. 3. 39), *düşünceli* (φρόνιμος; or. 3. 39), *kendine hâkim olan* (ἐγκρατής; or. 3. 85), *yürekli* (εὐψυχός; or. 2. 74), *mutlu* (εὐδαίμων; or. 3. 39); *korkusuz* (ἄφοβος; or. 2. 74), *ölçülü* (σώφρων; or. 3. 32), *disiplinli* (κόσμιος; or. 1. 43), *eşitlikçi* (ἴσος; or. 1. 35), *kibar* (ἤμερος; or. 1. 34), *sevencen* (προσφιλής; or. 1. 34) ve *tanrıların sevdiği* (θεοφιλής; or. 1. 43; 3. 51).

Öte yandan, Traianus'un uzak durması gereken «erdemsizlikler», ideal olmayan kral tasvirinde belirtilir: Yönettiği insanlarla ilgilenmez (or. 1. 29). Küçük şeylerden doğan öfkesini kontrol edemez; son derece utanç verici şeylere arzu duyar; acısını dindiremez; sıkıntıya gelemez; korkuyu ruhundan uzaklaştırılmaz (or. 3. 34). Egemenliği altındakileri köle ve kendi aşırılığının uşakları olarak görür (or. 3. 40). Gösteriş meraklısıdır (or. 2. 35). Gücünü düşmanları üzerinde değil, kendi yönettikleri ve dostları üzerinde gösterir; hazlar konusunda doyumsuzdur ve para düşkündür; kötülerini yüceltir, kendinden üstünleri kıskanır (or. 2. 75).

«İdeal» kralın taşınamaması gereken niteliklerle ilişkili olarak bir «tiran»a özgü sıfatlar ise şöyledir: *Hukuksuz* (ἀνομος; or. 1. 43), *zalim* (ἀσελγής; or. 3. 33), *acımasız* (ἀμειλικτος; or. 2. 75), *yabani* (ἄγριος; or. 2. 73), *zorba* (βίαιος; or. 2. 75), *baskıcı* (λευστήρ; or. 3. 41), *adaletsiz* (ἄδικος; or. 2. 75), *ya-sa tanımaz* (παράνομος; or. 2. 75; 3. 33; 40), *disiplinsiz* (ἄκοσμος; or. 1. 43), *ahlaksız* (ἀκόλαστος; or. 1. 14; 46), *para düşkününü* (φιλοχρήματος; or. 1. 14; 3. 40), *haz düşkününü* (φιλήδονος; or. 3. 40), *kötü* (πονηρός; or. 1. 14; 46), *kötü ruhlu* (πανούργος; or. 2. 75), *korkak* (δειλός; or. 3. 33), *zayıf* (ἀσθενής;

⁷⁰ φιλόανθρωπος; Dion Chrys. or. 2. 26; 77; 3. 39; 4. 24.

or. 3. 34; 35), *akılsız* (ἀνόητος: or. 3. 33), *hain* (ἐπίβουλος: or. 2. 75) ve *kibirli* (ὕβριστής: or. 3. 40).

Görüldüğü üzere Dion, Traianus'a sunduğu bu ahlaki programda, bir yandan özellikle MÖ IV. yüzyıldan beridir Isokrates, Ksenophon ve Platon gibi düşünürlerin eserlerinde yankılanmış «ideal kralın karakterine özgü erdemleri»⁷¹ yeniden kullanmış, bir yandan da kendi hitap ettiği imparatorun durumuna ve doğasına göre yeni erdemler keşfetmiştir. Dion Khrystosmos'un, bir yöneticinin tirana ya da krala dönüşmesindeki en önemli unsurun o yöneticinin karakteri olduğuna inandığı için, Traianus'un gerçek bilgeliği öğrenmesini amaçladığı açıkça anlaşılmaktadır⁷². Böylece hatip, hem Traianus'un erdemlerini övdüğü ifadelerinde onu «ideal» kralla özdeşleştirmiş; hem de imparatora detaylarıyla sunduğu birbirine karşıt iki yolda, bilgelik yolunun bir yöneticiyi «kral», diğer yolun ise «tiran» yaptığını açıkça izah ederek (or. 3. 41), Traianus'un doğasını ve yönetimini korumasını temenni etmiş olmalıdır.

İşsel Nitelikleri Tamamlayıcı Bir Unsur Olarak Kralın Kültürel/Ruhsal Eğitimi

Dion Khrystosmos'un Traianus'a sunduğu «ideal» kral tasviri, insan karakterine özgü erdem ve erdemsizlikleri temel alarak oluşturduğu ahlaki programıyla sınırlı kalmaz. Hatip ayrıca, «ideal» kralın karakterini, iyi bir karakterin ayrılmaz parçası olan «doğru eğitim» unsuruyla bütünleştirir. Traianus'a şiir, felsefe, hitabet ve müzik gibi kültürel eğitimden beslenme ve giyinme gibi gündelik yaşama ilişkin öğretilere dek uzanan çok yönlü bir kral eğitimi sunar.

Öncelikle hatip, bir kralın kültürel yönde edinmesi gerektiğini düşündüğü eğitimin sınırlarını şöyle belirler: Bir kral yalnızca Homeros'un şiirlerini okumalıdır (or. 2. 6-14; 27); Sappho'nun ya da Anakreon'un aşk şiirlerini söylemek bir krala yakışmaz; ama mecbur kalırsa Stesikhoros ya da Pindaros'un bazı şiirleri söylenebilir (or. 2. 28); bir krala sıradan şiirler ya da aşk şiirleri değil, yiğitle- rin şanlı işlerini anlatan dizeleri terennüm etmek yakışır (or. 2. 30-31); her müzik kral için uygun değildir, yalnızca tanrılara ilahiler okurken ve erdemli insanları överken *kithara* ya da lir çalmak uygun düşer (or. 2. 28; ayrıca bk. or. 1. 8; 2. 55-57); epik şiir yazmak ya da düzyazı yazarlığı kral için elzem değildir (or. 2. 25); ancak, hitabet kral için bir ihtiyaçtır (or. 2. 18-24); gerçek anlamda felsefe bir kral için uygundur, kral karakterine ters düşmediği aksine faydalı olduğu sürece felsefeyle uğraşmalıdır (or. 2. 26). Dion'a göre, «ideal» kral bu edebi etkinliklerin yanı sıra avlanma sanatıyla uğraşmalıdır; çünkü, bir avcının ata binmesi, koşması, pek çok güçlü yabanıyla başa çıkması, sıcağa katlanması, soğuğa dayanması, açlıkla ve susuzlukla mücadele etmesi gerekir; beden bu sayede güçlenir, ruh ise cesaretlenir (or. 3. 135-136).

Öncelikle vurgulamak gerekir ki, Dion'un bir kralın kültürel eğitimine ilişkin tüm bu ifadeleri tavsiye niteliğindedir; bu, hatibin kullandığı sözcüklerden açıkça anlaşılmaktadır: *πρέπει*: or. 2. 6; *δέοι*: or. 2. 18; *προσηκόν*: or. 2. 24; *ἀναγκαῖον*: or. 2. 25; 26; 3. 136; *πρέπειν*: or. 2. 29; *δέον*: or. 2. 31. Öte yandan; hatibin, or. 3. 135-136'da «ideal» kralın avlanma sanatıyla ilgilenmesinin gerekliliğini vurgularken, avlanmayla ilgilenen Traianus'u övdüğü açıkça anlaşılmaktadır⁷³. Ayrıca, hatibin bir kral için şiir, hitabet, felsefe ve müzik konusunda son derece sade ve sınırlı bir eğitim önermesi manidardır. Hatibin Traianus'un bu konulardaki «sınırlı» eğitimini göz önünde bulundurduğunu dü-

⁷¹ Bu konuda bk. Momigliano 1993, 46-62.

⁷² Dion Chrys. or. 4. 70: μή οὖν πρότερον βασιλεύειν ἐπιχείρει πρὶν ἢ φρονῆσαι = *Bilgeliği öğrenmeden kral olmaya kalkma*.

⁷³ Jones 1978, 120; Moles 1984, 69. Ayrıca bk. Plin. *paneg.* 81; Cass. Dio 68. 7. 3.

şünen J. L. Moles (1990, 341 vd.)'in yorumu büyük ihtimalle doğrudur⁷⁴. Dion Khrysostomos'un bu sınırlı eğitim vurgusu altında yatan bir diğer etmen ise, Nero ve Domitianus'un türlü sanat etkinliklerine olan aşırı düşkünlüklerinin imparatorluğun şanını kirlettiği düşüncesi olabilir⁷⁵:

*...Bu yüzden pek çokları bayağı ve ruhu bozan ve hatta krallığın şanını kirleten pek çok hastalığa kapılmıştır. Bir kral şarkıların büyüüne kapıldığı için vaktini tiyatrolarda şarkı söyleyerek ve ağıtlar yakarak geçiriyordu; kendi krallığını umursamayarak, sahnede eski kralları canlandırmaktan keyif alıyordu. Bir başka kral ise, flüt çalmaya âşık olmuştu*⁷⁶.

Anlaşılan odur ki, Dion'a göre «ideal» kral şiir, felsefe, hitabet ve müzik gibi kültürel eğitimden kendine yakıştığı ve gerektiği şekilde pay almalı; bu gibi konularda aşırıya kaçmamalıdır.

Dion Khrysostomos «ideal» kralın kültürel eğitiminin yanı sıra, beslenme ve giyinme gibi gündelik yaşama ilişkin belli başlı hususlarda ne tür bir yol izlemesi gerektiğiyle de ilgilenir. Bu konudaki kılavuzu, Homeros'tur⁷⁷. Örneğin, *or.* 2. 49-51'de Homeros'un izinden giderek; bir kralın kıyafetleriyle sıradan insanlardan farklı olması gerektiğini, ancak bunu yaparken aşırıya kaçmaması gerektiğini ifade eder⁷⁸. Burada hem Traianus için bir tavsiye söz konusuysen, hem de Domitianus'un bu konudaki aşırılığına gönderme vardır⁷⁹. *Or.* 2. 45-48'de ise, kralların beslenme alışkanlıklarıyla ilgili olarak, özellikle güç-kuvvet vermesi yönünden sığır etiyle beslenmelerinin gerekliliği⁸⁰ üzerinde durur; ayrıca Homeros'un, kahramanlarını deniz kenarında ordugâh kurmuş olmalarına rağmen asla balık yerken tasvir etmediğini ifade eden hatip⁸¹, belki de açgözlülüğüyle sivrilen kral/imparatorlara gönderme yapmak istemiş olabilir. Hatip, tıpkı Homeros gibi, masaların türlü türlü ve gösterişli yiyeceklerle dolu olmasını uygun bulmamaktadır.

Dion Khrysostomos kültürel eğitime ve gündelik yaşama ilişkin olarak yukarıda ifade ettiğimiz önerilerine ilaveten, «ideal» kralın ruhsal eğitimine odaklanır ve bunu kral olmak için gereken en önemli koşul olarak sunar:

*Emin ol, kendi ruhunu kontrol edemediğin, gerektiği şekilde davranarak onu yönetmeye uygun, özgür ve krallığa layık hâle getirmediğin sürece; öte yandan, onu bir köleye yaraştır, özgür olmayan ve kötücüül yaptığın sürece kral olamazsın*⁸².

Öncelikle, burada *ruh* diye çevirdiğimiz δαίμων sözcüğüne değinmek yerinde olacaktır: Dion'a göre δαίμων her bireyin içinde var olan ve o bireye *iyi talih* (εὐτυχία) ya da *felaket* (συμφορά) getiren bir parçadır (*or.* 4. 79); başka bir deyişle her bireyin kendi *us*'udur⁸³. Dion'un burada *us* ile kastettiğiyse,

⁷⁴ Bu konuda ayrıca bk. Dion Chrys. *or.* 1. 61; 4. 31; Cass. Dio 68. 7. 4.

⁷⁵ Bu konuda ayrıca bk. Dion Chrys. *or.* 32. 60; 71. 9; Lukian *Nero* 6; 8-9.

⁷⁶ Dion Chrys. *or.* 3. 133-134.

⁷⁷ Bir kralın gündelik yaşama ilişkin eğitimi konusunda Homeros'un yol göstericiliği hakkında bk. Dion Chrys. *or.* 2. 6; 44; 48; 54; 65. Dion'un özellikle ikinci krallık söylevinde Homeros'un krallık kuramını yansıtan ifadeleri için, Philodemos'un περί τοῦ καθ' Ὀμηρον ἀγαθοῦ βασιλέως adlı eserinden etkilendiği düşünülmektedir; bu konuda bk. Murray 1965; Milazzo 1978.

⁷⁸ Krş. Hom. *Il.* 2. 872-875.

⁷⁹ Krş. Suet. *Dom.* 4. 4.

⁸⁰ Krş. Hom. *Il.* 7. 314; 321.

⁸¹ Dion Chrys. *or.* 2. 47; krş. Plat. *rep.* 404c.

⁸² Dion Chrys. *or.* 4. 75.

⁸³ Dion Chrys. *or.* 4. 80: ὁ δὲ ἴδιος ἐκάστου νοῦς, οὗτός ἐστι δαίμων τοῦ ἔχοντος ἀνδρός = *Her bir bireyin kendi*

karakter yani ἦθος'tur⁸⁴. O halde Dion'un kral olmanın en önemli yolu olarak vurguladığı, *ruhu kontrol altında tutmak* ifadesini *karakteri kontrol etmek* şeklinde anlamak mümkündür. Ruhun/karakterin *yönetmeye uygun* (ἀρχικός), *özgür* (ἐλευθέριος) ve *krallığa layık* (βασιλικός) hâle getirilmesi ise doğru yaşam şeklini seçme ve sağlıklı bir eğitim almaya bağlıdır. Bu nedenledir ki, Dion - Diogenes'in ağzından⁸⁵, Aleksandros'a -ama aslında Traianus'a- ruhu/karakterini kontrol altında tutmak ve onu erdemin yoluna yönlendirerek özgür kılmak amacıyla, insanların düşünmeden benimsediği üç tür yaşam biçimini ve bunları tercih eden üç tür ruhu/karakterini -muhtemelen ders alınması gereken bir unsur olarak- ayrıntılı bir şekilde sunar. Platon'un *De re publica* (580d-581e)'daki ifadeleriyle benzerlik gösteren tablo şöyledir: *Haz düşkünlü, bedensel hazlar konusunda doyumsuz ruh* (ὁ ἡδυσπαθής καὶ τρυφερός περὶ τὰς τοῦ σώματος ἡδονάς: or. 4. 101-115); *paragöz ve açgözlü ruh* (ὁ φιλοχρήματος: or. 4. 91-100) ve *hırslı, şan-şöhret düşkünlü ruh* (ὁ φιλότιμος: or. 4. 116-138).

Dion erdemsizliklerle bezenmiş üç tür ruhu sunduktan sonra, Traianus için şöyle bir kapanış yapar:

*Haydi, temiz ve öncekinden daha üstün olan uyumdan pay alarak, iyi ve bilge ruhu ve tanrıyı yüceltelim. Zira, iyi Moira'lar sağlıklı bir eğitim ve mantıktan pay alındığı takdirde, ondan da pay almayı nasip etmiştir insanoğluna*⁸⁶.

Dion Khrysostomos'un burada, yukarıdaki üç ruhtan üstün bir ruhu açıklamaya çalıştığı bellidir: *İyi ve bilge ruh* (ὁ ἀγαθός καὶ σώφρων δαίμων). Modern araştırmacılar tarafından⁸⁷ *iyi ve bilge ruhla* kastedilenin Traianus olduğu düşünülmektedir⁸⁸. Ayrıca, Dion'un or. 45. 1'de Domitianus için kullandığı *kötü ruh* (δαίμων πονηρός) ifadesi de or. 4. 139'daki *iyi ve bilge ruh* ifadesini Traianus için kullandığı ihtimalini güçlendirir. J. L. Moles (1983, 260 vd.), burada geçen «tanrı» ifadesinin de *kurtarıcı tanrı* bağlamında Traianus'u kastettiğini düşünmektedir. Ancak, Dion'un τὸν ἀγαθὸν καὶ σώφρονα ὑμῶμεν δαίμονα καὶ θεόν (= *iyi ve bilge ruhu ve tanrıyı yüceltelim*) ifadesinden yola çıkılarak ve δαίμονα ile θεόν arasında kullanılan καὶ bağlacını ve yerine *ya da* anlamında düşünerek, hatibin iyi ve bilge ruhu, yani Traianus'u «tanrı» olarak gördüğü sonucunu çıkarmak güçlü bir olasılık değildir⁸⁹.

Yukarıda alıntı yaptığımız pasajda dikkat edilmesi gereken bir diğer nokta, Dion'un *sağlıklı bir eğitim ve mantıktan pay alındığı takdirde* ifadesidir. *Pay alındığı takdirde* şeklinde, koşul anlamında

usu, ona sahip olan kişinin ruhudur.

⁸⁴ Moles 1983, 256, dn. 27 ile birlikte; Whitmarsh 2001, 209. δαίμων'un bir bireyi kendine has kılan parçası, yani o bireyin *karakteri* olduğuna dair bk. Dion Chrys. or. 23. 7; 12; krş. Herakl. fr. 119 DK: ἦθος ἀνθρώπου δαίμων.

⁸⁵ Diogenes-persona; Moles 1978, 97; 1995, 155 vd.

⁸⁶ Dion Chrys. or. 4. 139.

⁸⁷ Arnim 1898, 402; Lepper 1948, 195; Phillips 1957, 110; Jones 1978, 121; Moles 1983, 258 vd.

⁸⁸ δαίμων sözcüğünün Roma imparatorları için kullanıldığına dair belgeler bulunmaktadır; örneğin, Nero için bk. CIG 3. 4699: ἀγαθός δαίμων τῆς οἰκουμένης; δαίμων'un Claudius, Nerva ve Hadrianus için de kullanıldığına dair bk. Harrison 1912, 277 vdd.

⁸⁹ Dion Chrys. or. 1. 84'te tiranlığı yok eden Herakles'le, Domitianus'un tiranca yönetimine son veren Traianus arasında kurtarıcılıkları bakımından bir benzeşim göze çarpsa da, Dion Khrysostomos'un söylevlerinin hiçbirinde bir imparatoru «tanrı» olarak adlandırmadığı açıkça görülmektedir. Üstelik hatip, Aleksandreialılara verdiği bir söylevde halkın bir insanı «tanrı» olarak adlandırmasını eleştirir; bk. Dion Chrys. or. 32. 50.

çevirdiğimiz μεταλαβοῦσι *participium*'u anlamlıdır: İyi kral olmayı sağlayan iyi *daimon*, ancak *pai-deia* ve *logos* yoluyla mümkündür; ayrıca anlaşılan odur ki, iyi kral olmaya giden yol, kralın kendi iradesiyle seçebileceği ve Hellen kültürleşmesi yoluyla erişebileceği bir yoldur⁹⁰.

Dion, devlet yönetimini olumsuz etkilediğine inandığı -Domitianus'un bilinen karakterini andıran- üç tür kötü ruhu izah ederek; ya Traianus'un bu ruhlardan farkını göstermek ve onun iyi ve bilge bir ruha sahip olduğunu vurgulamak istemiş, ya da onu iyi ve bilge ruh olarak yönetimini sürdürmesi konusunda yüreklendirmiş olmalıdır. Ayrıca, «ideal» kral olmak istiyorsa, bu üç ruhun temsil ettiği üç yaşam şeklinden uzak durması gerektiği yönünde imparatoru uyarılmış olmalıdır. Buradan hareketle, -or. 4. 75 ve 4. 139'a bakarak- ruhunu/karakterini kontrol etmeyi başaran «ideal» kralın sağlıklı bir eğitim sayesinde tüm insanlığı yönetebilecek bilgiye erişerek, insanların ve imparatorluğun «iyi ve bilge ruhu⁹¹» olabileceği anlaşılabilir.

Krala Özgü Dışsal Bir Erdem Olarak Dostluk

Dostluğun, «ideal» krala özgü temel erdemler arasında sayılması Dion Khrysostomos'un özgünlüğüdür⁹². Ancak, hatip krallık söylevlerinin hepsinde dostluk konusuna yer vermez. Birinci krallık söylevinde kısaca ele aldığı konuyu (or. 1. 21-22; 25; 28; 30-32), üçüncü krallık söylevinde (or. 3. 86-132) yoğun bir şekilde işler.

Öncelikle belirtmek gerekir ki, Dion Khrysostomos dostluğu krala özgü erdemlerin en önemlilerinden biri olarak görür: *Dostluk* (φιλία), *en güzel ve en değerli kazançtır* (κάλλιστον καὶ ὠφελιμώτατον κτήμα: or. 1. 30; 3. 86; 6. 59); *en kutsal şeydir* (ιερώτατον: or. 3. 86; 115); her şeyin *en yararlısı ve en zevklisidir* (συμφορώτατον καὶ ἥδιστον: or. 3. 94); akrabalıktan bile *daha iyi bir şeydir* (μείζον ἀγαθόν... τῆς συγγενείας: or. 3. 113); öte yandan, dostsuz kalmak ise, *utanç verici* (αἰσχρόν) ve *tehlikeli bir şeydir* (ἐπικίνδυνον: or. 3. 86):

...Refahi gelirse, orduyla ya da başka bir güçle korumak onu dostların sadakatiyle korumaya benzemez. Çünkü, hiç kimse kendi ihtiyaçlarının birine bile tek başına yetemez. Hele ki, kralların yapması gereken ne kadar fazla ve büyük iş varsa, güvene dayalı olarak birlikte çalışacakları o kadar çok kişiye ihtiyaçları vardır. Çünkü en önemli ve en büyük işlerini başkalarına bırakmak veya emanet etmek durumundadırlar⁹³.

...Sanıyorum, gerekliliklerin en büyükleri, yani silahlar, surlar, ordular ve kentler, bunların yönetimini paylaştığımız dostlar olmadan ne kullanışlı ne de yararlıdır; aksine, fazlasıyla tehlikelidir. Dostlar ise, bu şeyler olmadan da faydalıdır. Bu şeyler yalnızca savaş esnasında işe yarar; ama, her zaman barış içinde yaşayacaklar için -eğer böyle bir şey mümkün olursa- faydasız bir yükür. Dostluk olmadan barış içinde yaşamak bile güvenli değildir⁹⁴.

Bu pasajlardan anlaşılan odur ki, Dion Khrysostomos'un bir kral için en temel ihtiyaçlardan biri olarak gördüğü dostluk kavramı, kralın devlet yönetimini paylaştığı kişileri kapsamaktadır. Devletin esenliğinin sadece krala değil, kralın devlet yönetimini paylaştığı yoldaşlarına da bağlı olduğu anla-

⁹⁰ Whitmarsh 2001, 209.

⁹¹ Moles 1983, 259. Bu konu hakkında bk. Dion Chrys. or. 25. 1-2; ayrıca krş. Plat. leg. 713c-e.

⁹² Konstan 1997, 130 vd.

⁹³ Dion Chrys. or. 3. 86-87.

⁹⁴ Dion Chrys. or. 3. 94-95.

şılmaktadır⁹⁵. Bu nedenledir ki, sözü edilen bağlamda kurulan dostluk ilişkisinin temeli «sadakat» (πίστις; *or.* 3. 86) ve «iyi niyet»tir (εὖνοια; *or.* 1. 31; 3. 87; 88).

Ancak, sadakat için en temel unsur «sevgi»dir⁹⁶. Bu nedenle, dostların krala olan sadakati ve iyi niyetinin korunması için krala duydukları sevginin devam etmesi gerekir. Bu devamlılığın sağlanması içinse, kralın dostlarına olan tutumu ve yönelimi son derece önemlidir. Örneğin, dostlarının kralın yanında korkuya kapılmamaları ve kendilerini güvende hissetmeleri önemlidir (*or.* 1. 25); kralın da yoldaşlarını ve dostlarını aynı ölçüde sevmesi, onlardan şüphe duymaması, onların çabalarını görmezden gelmemesi ve bu kişileri onurlandırması gerekir (*or.* 1. 28; 30). Bu ifadeler, *senatus*'a ve en yakınındakilere kendi huzuruna çıktıklarında korku (*terror*) salan Domitianus'u hatırlatır⁹⁷. Kralın dostlarına olan kötü tutumu, kendisine duyulan saygı ve sevginin nefrete dönüşmesine sebep olur ve nefret duygusu da dostları «düşman» kılar. Bu, kralın kendisi için tehlikeli bir durumdur, çünkü nefret duygusu krala karşı hazırlanan suikast girişimlerinin zeminidir⁹⁸. Belki de bu nedenle, Dion *or.* 3. 95'te *dostluk olmadan barış içinde yaşamının bile güvenli olmadığını*; *or.* 3. 86'da ise, *dostsuz kalmanın tehlikeli bir şey olduğunu* ifade eder. Bu ifadeler, bir yandan Domitianus'un yakınları arasında uyandırdığı nefretle gelen hazin sonunu hatırlatırken⁹⁹, bir yandan da Traianus'a bir uyarı ve tavsiye niteliğindedir.

Dion Khrystosomos yukarıdaki ifadelerde belirttiği nedenlerden dolayı, yine konuya Domitianus-Traianus karşıtlığı düzleminde yaklaşarak, dostluğa en uzak kişinin bir «tiran» olduğunu ifade eder¹⁰⁰:

...Bir tiran, dostluğa en uzak olan kişidir; çünkü dostluk kurmayı beceremez. Kendisine benzeyenlerden -kötü oldukları için- şüphe duyar. Kendisine benzemeyen iyiler tarafındansa nefret görür. Nefret edilen kişi, haklı olanlar için de haksız olanlar için de düşmandır¹⁰¹.

Domitianus'u çağrıştıran tüm bu ifadeler, bir yandan da Traianus'un dostlarına karşı olumlu tutumunu övmeye niteliğindedir¹⁰². Dion, «ideal» kralın dostluk kavramına yaklaşımıyla ilgili olarak, Traianus'un dostlarına olan tutumunu çağrıştıran şu düşüncelerini beyan eder: Hatibe göre, sadece «ideal» kral, askerlerine *silah arkadaşlarım* ve yakın olduğu kişilere de dostluk kelimesini alaya almadan *dostlarım* diye seslenir¹⁰³. Dion, bunu birincil olarak, «ideal» kralın, paraya ve hazza değil, çalışmaya düşkün olmasıyla ilişkilendirir¹⁰⁴.

⁹⁵ Devlet yönetiminde dostların kralın gözü, kulağı olduğuna dair bk. Dion Chrys. *or.* 1. 32; 3. 118; 57. 12; krş. Aiskhyl. *Pers.* 979; Hdt. 1. 114. 2; Ksen. *Kyr.* 8. 2. 10-12.

⁹⁶ Konstan 1997, 138.

⁹⁷ Plin. *paneg.* 4. 5; 48. 3.

⁹⁸ Krş. Dion Chrys. *or.* 3. 117.

⁹⁹ Bu konuda bk. Suet. *Dom.* 14-17.

¹⁰⁰ Tiranların hiç dostlarının olmadığı konusunda bk. Aiskhyl. *Prom.* 226-227; Ksen. *Hier.* 3. 8-9. Dion Chrys. *or.* 1. 82; 6. 59.

¹⁰¹ Dion Chrys. *or.* 3. 116-117.

¹⁰² Jones 1978, 120; Moles 1990, 359; Konstan 1997, 130.

¹⁰³ Dion Chrys. *or.* 1. 22; krş. Plin. *paneg.* 13. 3; 15. 5.

¹⁰⁴ Dion Chrys. *or.* 1. 21; φλόποννοç; ayrıca bk. *or.* 1. 34; 3. 85; 123. Hatip, «paraya ve hazza değil, çalışmaya düşkün olma» ve «dostluk» arasında ilginç bir bağlantı kurar. Bu bağlantının şöyle bir mantığı olmalıdır: Hazlar bencil bir doğayı gerektirirken, çalışmaya düşkün olma erdemi dayanıklılık ve kendine hâkim olma gibi erdemleri gerektirir. Bir kral kendini hazlara verirse, kendi ihtiyaçlarını başkalarının ihtiyaçlarının önüne koymak duru-

Dion Khrysostomos dostluk konusuyla ilgili olarak ayrıca, *krallık gücünün rastgele insanlarla paylaşılmasının tehlikesinden* bahsederek (or. 3. 89), «ideal» kralın/Traianus'un dost seçimini nasıl yapması gerektiği hususunda önerilerde bulunur. Dost seçimindeki en kilit nokta, bu seçimin sadece imparatorluk eşrafiyla sınırlı kalmaması ve tüm insanların değerlendirilmesidir:

[Kralın] *tüm insanlar arasındaki en güvenilir kişileri seçme şansı varken, -o dostluk kurmak istediğinde memnuniyetle kabul etmeyecek hemen hemen hiç kimse yoktur- en mükemmel olanlarla dostluk kurmaması nasıl gülünç olmaz? Gücü elinde bulunduranların pek çoğu, yalnızca bir şekilde yakınında olanları ve yalakalık yapmak isteyenleri görür; kalan herkesi kendinden uzak tutar, özellikle de en iyi olanları. Oysa, [«ideal» kral] seçimini herkesin içinden yapar...*¹⁰⁵.

Dion'un bir kralın dost seçimini tüm insanlar arasından yapması gerektiği konusundaki görüşü, Traianus'a Hellen elit sınıfı mensuplarının değerini anlaması ve bunları kendine yakın danışmanları arasına alması yönünde bir tavsiye olabilir mi?¹⁰⁶ Dion'un diğer söylevlerinde bu konuya değinme-yişinden ötürü, bu soruya cevap vermek zordur; ancak hatibin, felsefi açıdan bir yol gösterici olarak, Traianus'la yakınlık kurmak istediği bilinen bir mevzudur. Buradan anlaşılan ayrıca odur ki, Dion Khrysostomos'un «ideal» kralın «dostları»yla kastettiği yalnızca, imparatorun devlet yönetiminde gücünü paylaştığı kişiler değil, ayrıca -belki Dion'un kendisi gibi- onu iyiye yönlendiren ve onun ah-laki gelişimi için çaba gösterenlerdir. O halde, Dion Khrysostomos'un, «ideal» kral için dostluğu yalnızca siyasal bir düzlemde değil; aynı zamanda, spiritüel bir düzlemde gördüğü de söylenebilir.

Sonuç

Tüm bu incelemelerimizin sonucunda anlaşılan odur ki, Dion Khrysostomos'un krallık söylevlerinde detaylarıyla sunduğu «ideal» kral tasviriyle şu hususlar ortaya çıkmaktadır: Traianus'un içsel niteliklerine ilişkin olarak atfedilen ya da Traianus'un sahip olması beklenen erdemlerin, Hellen düşününde Arkaik Dönem'den beridir kabul gören erdemlerle, özellikle de MÖ IV. yüzyıldan beridir krallara özgü olarak idealize edilmiş normların harmanlanarak yeniden sunumu olduğu görülmektedir. Öte yandan, Dion'un Domitianus-Traianus ya da tiran- kral zıtlığı çerçevesinde sunduğu yergi/uyarı ya da övgü/yüreklendirme şeklindeki ifadelerinin veya bir kralın eğitimine ilişkin tavsiyelerinin Hellen mirasıyla beslenmiş olsa da, hatibin kendi yaşadığı çağa ve atmosfere uygun olarak seçilmiş veya uyarlanmış oldukları da açıktır.

Nihayetinde anlaşılan odur ki, Dion'un krallık söylevlerini oluşturmaktaki beklentisi Traianus'u kendi zihnindeki ölçütler doğrultusunda her anlamda mükemmelliğe erdirmektir. Nitekim, Dion'un «ideal» kral tasvirinde, Traianus'un tam anlamıyla «ideal» kral olmasının Hellen bilgeliğiyle mümkün olabileceğini vurguladığı açıkça görülür. Bu vurgu, Hellenler'in kültürel bağlamda Roma İmparatorluk Çağı'nda halen «canlı» ve «ayakta» olduklarının ve Hellenliğin önemli bir koşulu olan *paideia*'nın Romalılar'a karşı önemli bir güç olduğunun göstergesidir. Başka bir deyişle, karakter kusursuzluğunu yönetim kusursuzluğunun en temel basamağı olarak gören Dion Khrysostomos'un, bu hususta Traianus'a yol göstermeye çalışırken, bir yandan da kendi Hellen kültürel kimliğini dışa vurduğu söylenebilir.

munda kalır; böylece bencilleşir ve dostlarına karşı yükümlü olduğu özgecil tutumdan uzaklaşır (Konstan 1997, 133).

¹⁰⁵ Dion Chrys. or. 3. 129-130.

¹⁰⁶ Konstan 1997, 137.

BİBLİYOGRAFYA

Antik Kaynaklar

- Aiskhyl. *Pers.* (= Aiskhylos, *Persae*)
Kullanılan Metin ve Çeviri: *Aeschylus, Persians. Seven against Thebes. Suppliants. Prometheus Bound.* Trans. A. H. Sommerstein. Cambridge-MA 2009 (*The Loeb Classical Library*).
- Aiskhyl. *Prom.* (= Aiskhylos, *Prometheus*)
Kullanılan Metin ve Çeviri: *Aeschylus, Persians. Seven against Thebes. Suppliants. Prometheus Bound.* Trans. A. H. Sommerstein. Cambridge-MA 2009 (*The Loeb Classical Library*).
- Cass. Dio (= Cassius Dio, *Historiae Romanae*)
Kullanılan Metin ve Çeviri: *Dio Cassius, Roman History Vols. I-IX.* Trans. E. Cary. London 1914-1927 (*The Loeb Classical Library*).
- Dion Chrys. *or.* (= Dion Khrysostomos, *Orationes*; 1: Περὶ βασιλείας α')
- Kullanılan Metin ve Çeviri: *Dio Chrysostom: Discourses 1-11.* Trans. J. W. Cohoon. Cambridge-MA 1932 (*The Loeb Classical Library*).
- (= Dion Khrysostomos, *Orationes*; 2: Περὶ βασιλείας β')
- Kullanılan Metin ve Çeviri: *Dio Chrysostom: Discourses 1-11.* Trans. J. W. Cohoon. Cambridge-MA 1932 (*The Loeb Classical Library*).
- (= Dion Khrysostomos, *Orationes*; 3: Περὶ βασιλείας γ')
- Kullanılan Metin ve Çeviri: *Dio Chrysostom: Discourses 1-11.* Trans. J. W. Cohoon. Cambridge-MA 1932 (*The Loeb Classical Library*).
- (= Dion Khrysostomos, *Orationes*; 4: Περὶ βασιλείας δ')
- Kullanılan Metin ve Çeviri: *Dio Chrysostom: Discourses 1-11.* Trans. J. W. Cohoon. Cambridge-MA 1932 (*The Loeb Classical Library*).
- (= Dion Khrysostomos, *Orationes*; 5: Λιβυκὸς μῦθος)
- Kullanılan Metin ve Çeviri: *Dio Chrysostom: Discourses 1-11.* Trans. J. W. Cohoon. Cambridge-MA 1932 (*The Loeb Classical Library*).
- (= Dion Khrysostomos, *Orationes*; 6: Διογενὴς ἢ περὶ τυραννίδος)
- Kullanılan Metin ve Çeviri: *Dio Chrysostom: Discourses 1-11.* Trans. J. W. Cohoon. Cambridge-MA 1932 (*The Loeb Classical Library*).
- (= Dion Khrysostomos, *Orationes*; 12: Ὀλυμπικὸς ἢ περὶ τῆς πρώτης τοῦ θεοῦ ἐννοίας)
- Kullanılan Metin ve Çeviri: *Dio Chrysostom: Discourses 12-30.* Trans. J. W. Cohoon. Cambridge-MA 1939 (*The Loeb Classical Library*).
- (= Dion Khrysostomos, *Orationes*; 13: Ἐν Ἀθήναις περὶ φυγῆς)
- Kullanılan Metin ve Çeviri: *Dio Chrysostom: Discourses 12-30.* Trans. J. W. Cohoon. Cambridge-MA 1939 (*The Loeb Classical Library*).
- (= Dion Khrysostomos, *Orationes*; 20: Περὶ ἀναχωρήσεως)

- Kullanılan Metin ve Çeviri: *Dio Chrysostom: Discourses 12-30*. Trans. J. W. Cohoon. Cambridge-MA 1939 (*The Loeb Classical Library*).
(= Dion Khrysostomos, *Orationes*; 23: Ὅτι εὐδαίμων ὁ σοφός)
- Kullanılan Metin ve Çeviri: *Dio Chrysostom: Discourses 12-30*. Trans. J. W. Cohoon. Cambridge-MA 1939 (*The Loeb Classical Library*).
(= Dion Khrysostomos, *Orationes*; 25: Περὶ τοῦ δαίμονος)
- Kullanılan Metin ve Çeviri: *Dio Chrysostom: Discourses 12-30*. Trans. J. W. Cohoon. Cambridge-MA 1939 (*The Loeb Classical Library*).
(Dion Chrysostomos, *Orationes*; 32: Πρὸς Ἀλεξανδρεῖς)
- Kullanılan Metin ve Çeviri: *Dio Chrysostom: Discourses 31-36*. Trans. J. W. Cohoon – H. L. Crosby. Cambridge-MA 1940 (*The Loeb Classical Library*).
(= Dion Khrysostomos, *Orationes*; 40: Ἐν τῇ πατρίδι περὶ τῆς πρὸς Ἀπαμείας ὁμοιοῦσας)
- Kullanılan Metin ve Çeviri: *Dio Chrysostom: Discourses 37-60*. Trans. H. L. Crosby. Cambridge-MA 1946 (*The Loeb Classical Library*).
(= Dion Khrysostomos, *Orationes*; 45: Ἀπολογισμὸς ὅπως ἔσχηκε πρὸς τὴν πατρίδα)
- Kullanılan Metin ve Çeviri: *Dio Chrysostom: Discourses 37-60*. Trans. H. L. Crosby. Cambridge-MA 1946 (*The Loeb Classical Library*).
(= Dion Khrysostomos, *Orationes*; 53: Περὶ Ὀμήρου)
- Kullanılan Metin ve Çeviri: *Dio Chrysostom: Discourses 37-60*. Trans. H. L. Crosby. Cambridge-MA 1946 (*The Loeb Classical Library*).
(= Dion Khrysostomos, *Orationes*; 57: Νέστορ)
- Kullanılan Metin ve Çeviri: *Dio Chrysostom: Discourses 37-60*. Trans. H. L. Crosby. Cambridge-MA 1946 (*The Loeb Classical Library*).
(Dion Chrysostomos, *Orationes*; 62: Περὶ βασιλείας καὶ τυραννίδος)
- Kullanılan Metin ve Çeviri: *Dio Chrysostom: Discourses 61-80*. Trans. H. L. Crosby. Cambridge-MA 1951 (*The Loeb Classical Library*).
(Dion Chrysostomos, *Orationes*; 71: Περὶ φιλοσόφου)
- Kullanılan Metin ve Çeviri: *Dio Chrysostom: Discourses 61-80*. Trans. H. L. Crosby. Cambridge-MA 1951 (*The Loeb Classical Library*).
(= Herodotos, *Historiae*)
- Hdt. Kullanılan Metin ve Çeviri: *Herodotus, The Persian Wars Vol. I*. Trans. A. D. Godley. Cambridge-MA 1920 (*The Loeb Classical Library*).
- Herakl. fr. (= Herakleitos, *Fragmenta*)
Kullanılan Metin: H. Diels – W. Kranz, *Die Fragmente der Vorsokratiker*. Berlin 1951.
- Hom. *Il.* (= Homeros, *Ilias*)
Kullanılan Metin ve Çeviri: *Homer, The Iliad Vol. I*. Trans. A. T. Murray. Cambridge-MA 1924 (*The Loeb Classical Library*).

- Ksen. *Hier.* (= Ksenophon, *Hieron*)
Kullanılan Metin ve Çeviri: Xenophon, *Scripta minora* Vol. VII. Trans. E. C. Marchant – G. W. Bowersock. Cambridge-MA/London 1925 (*The Loeb Classical Library*).
- Ksen. *Kyr.* (= Ksenophon, *Kyroupaideia*)
Kullanılan Metin: Xenophon, *Xenophontis opera omnia* Vol. IV. Ed. E. C. Marchant. Oxford 1910.
- Ksen. *mem.* (= Ksenophon, *Memorabilia*)
Kullanılan Metin ve Çeviri: *Xenophon: Memorabilia* Vol. IV. Trans. E. C. Marchant. Cambridge-MA/London 1923 (*The Loeb Classical Library*).
- Lukian. *Nero* (= Lukianos, *Nero*)
Kullanılan Metin ve Çeviri: *Lucian* Vol. VIII. Trans. M. D. Macleod. London/Cambridge-MA 1967 (*The Loeb Classical Library*).
- Mart. (= Martialis)
Kullanılan Metin ve Çeviri: *Martial, Epigrams: Books 1-5*. Trans. D. R. Shackleton Bailey. Cambridge-MA/London 1993 (*The Loeb Classical Library*).
- Muson. (= Musonius Rufus)
Kullanılan Metin ve Çeviri: C. E. Lutz, *Musonius Rufus: "The Roman Socrates"*. Ed. A. R. Bellinger, *Yale Classical Studies* X. New Haven (1947) 3-147.
- Plat. *leg.* (= Platon, *Leges*)
Kullanılan Metin ve Çeviri: *Plato: Laws, Books 1-6*. Trans. R. G. Bury. Cambridge-MA 1926 (*The Loeb Classical Library*).
- Plat. *Phaidr.* (= Platon, *Phaidros*)
Kullanılan Metin ve Çeviri: *Plato: Euthyphro. Apology. Crito. Phaedo. Phaedrus*. Trans. H. N. Fowler. Cambridge-MA 1914 (*The Loeb Classical Library*).
- Plat. *rep.* (= Platon, *De re publica*)
Kullanılan Metin ve Çeviri: *Plato: Republic, Books VI-X*. Trans. P. Shorey. Cambridge-MA/London 1935 (*The Loeb Classical Library*).
- Plin. *paneg.* (= Plinius, *Panegyricus*)
Kullanılan Metin ve Çeviri: *Pliny: Panegyricus* Vol. II. Trans. B. Radice. Cambridge-MA 1969 (*The Loeb Classical Library*).
- Plut. *Lyk.* (= Plutarkhos, *Lykurgos*)
Kullanılan Metin ve Çeviri: *Plutarch's Lives: Theseus and Romulus; Lycurgus and Numa; Solon and Publicola* Vol. I. Trans. B. Perrin. Cambridge-MA/London 1914 (*The Loeb Classical Library*).
- Sen. *Herc. f.* (= Seneca, *Hercules Furens*)
Kullanılan Metin ve Çeviri: *Seneca: Tragedies: Hercules. Trojan Women. Phoenician Women. Medea. Phaedra* Vol I. Trans. J. G. Fitch. Cambridge-MA/London 2002 (*The Loeb Classical Library*).
- Suet. *Dom.* (= C. Suetonius Tranquillus, *De vita Caesarum: Vita Domitiani*)

Kullanılan Metin ve Çeviri: *C. Suetoni Tranquilli De Vita Caesarum Libri VIII*. Ed. M. Ihm. Leipzig 1907.

Gaius Suetonius Tranquillus, *On İki Caesar'ın Yaşamı*. Çev. F. Telatar – G. Özaktürk. Ankara 2008.

Tac. Agr. (= Tacitus, *De vita Iulii Agrico*)

Kullanılan Metin: *Cornelii Taciti opera minora*. Ed. H. Furneaux. Oxford 1900.

Modern Literatür

Arnim 1898

H. von Arnim, *Leben und Werke des Dio von Prusa*. Berlin 1898.

Bowersock 1973

G. W. Bowersock, "Greek Intellectuals and the Imperial Cult". Ed. W. Den Boer, *Le culte des souverains dans L'empire romain*. Geneva (1973) 179-206.

CIG

Corpus inscriptionum Graecarum

Fears 1977

J. R. Fears, *Princeps a diis electus: The Divine Election of the Emperor as a Political Concept at Rome*. Rome 1977.

Harrison 1912

J. H. Harrison, *Themis: A Study of the Social Origins of Greek Religion*. Cambridge 1912.

Höistad 1948

R. Höistad, *Cynic Hero and Cynic King: Studies in Cynic Conception of Man*. Uppsala 1948.

Jones 1978

C. P. Jones, *The Roman World of Dio Chrysostom*. Cambridge-MA 1978.

Klooster – Van den Berg 2018

J. Klooster – B. van den Berg, "Homer and The Good Ruler in Antiquity and Beyond: Introduction". Eds. J. Klooster – B. van den Berg, *Homer and the Good Ruler in Antiquity and Beyond*. Leiden (2018) 1-19.

Konstan 1997

D. Konstan, "Friendship and Monarchy: Dio of Prusa's Third Oration on Kingship". *Symbolae Osloenses* 72 (1997) 124-143.

Lepper 1948

F. A. Lepper, *Trajan's Parthian War*. London 1948.

Madsen 2009

J. M. Madsen, "Dio Chrysostom: A Bitter Patriot". *Eager to be Roman: Greek Response to Roman Rule in Pontus and Bithynia*. London (2009) 107-119.

Milazzo 1978

A. Milazzo, "Il discorso περί βασιλείας di Dione di Prusa e l'opusculo περί τοῦ καθ'Ομηρον ἀγαθοῦ βασιλέως di Filodemo". *Sileno* 4 (1978) 73-107.

Moles 1978

J. L. Moles, "The Career and Conversion of Dio Chrysostom". *Journal of Hellenic Studies* 98 (1978) 79-100.

Moles 1983

J. L. Moles, "The Date and Purpose of the Fourth Kingship Oration of Dio Chrysostom". *Classical Antiquity* 2 (1983) 251-278.

Moles 1984

J. L. Moles, "The Addressee of the Third Kingship Oration of Dio Chrysostom". *Prometheus* 10 (1984) 65-69.

Moles 1990

J. L. Moles, "The Kingship Orations of Dio Chrysostom". *Papers of the Leeds International Latin Seminar* 6 (1990) 297-375.

Moles 1995

J. L. Moles, "The Cynics and Politics". Eds. A. Laks – M. Schofield, *Justice and Generosity: Studies in Hellenistic Social and Political Philosophy-Proceedings of*

- the *Sixth Symposium Hellenisticum*. Cambridge (1995) 129-158.
- Momigliano 1969 A. Momigliano, "Dio Chrysostomus". *Quarto contributo alla storia degli studi classici e del mondo antico*. Rome (1969) 257-269.
- Momigliano 1993 A. Momigliano, *The Development of Greek Biography*. Cambridge-MA 1993.
- Murray 1965 O. Murray, "Philodemus on the Good King According to Homer". *Journal of Roman Studies* 55 (1965) 161-182.
- Murray 1971 O. Murray, Περὶ βασιλείας: *Studies in the Justification of Monarchic Power in the Hellenistic World*. Unpublished Doctoral Thesis, Oxford University. Oxford 1971.
- Noreña 2011 C. F. Noreña, *Imperial Ideals in the Roman West: Representation, Circulation, Power*. Cambridge 2011.
- Pernot 2015 L. Pernot, *Epideictic Rhetoric: Questioning the Stakes of Ancient Praise*. Austin 2015.
- Phillips 1957 E. D. Phillips, "Three Greek Writers on the Roman Empire". *Classica et Mediaevalia* 18 (1957) 102-119.
- Sheppard 1984 A. R. R. Sheppard, "Dio Chrysostom: The Bithynian Years". *L'antiquité Classique* 53 (1984) 157-173.
- Swain 1996 S. Swain, *Hellenism and Empire: Language, Classicism and Power in the Greek World AD 50-250*. Oxford 1996.
- Veyne 1999 P. Veyne, "L'identité Grecque devant Rome et L'empereur". *Revue des Études Grecques* 112/2 (1999) 510-567.
- Whitmarsh 1998 T. Whitmarsh, "Reading Power in Roman Greece: The Paideia of Dio Chrysostom". Eds. Y. L. Too – N. Livingstone, *Pedagogy and Power: Rhetorics of Classical Learning*. Cambridge (1998) 192-213.
- Whitmarsh 2001 T. Whitmarsh, *Greek Literature and The Roman Empire: The Politics of Imitation*. Oxford 2001.